

Csuszó Sándor
Kozma Géza
Lovrity Andrea

TÖRTÉNELEM

A KÖZÉPISKOLÁK SZÁMÁRA

10

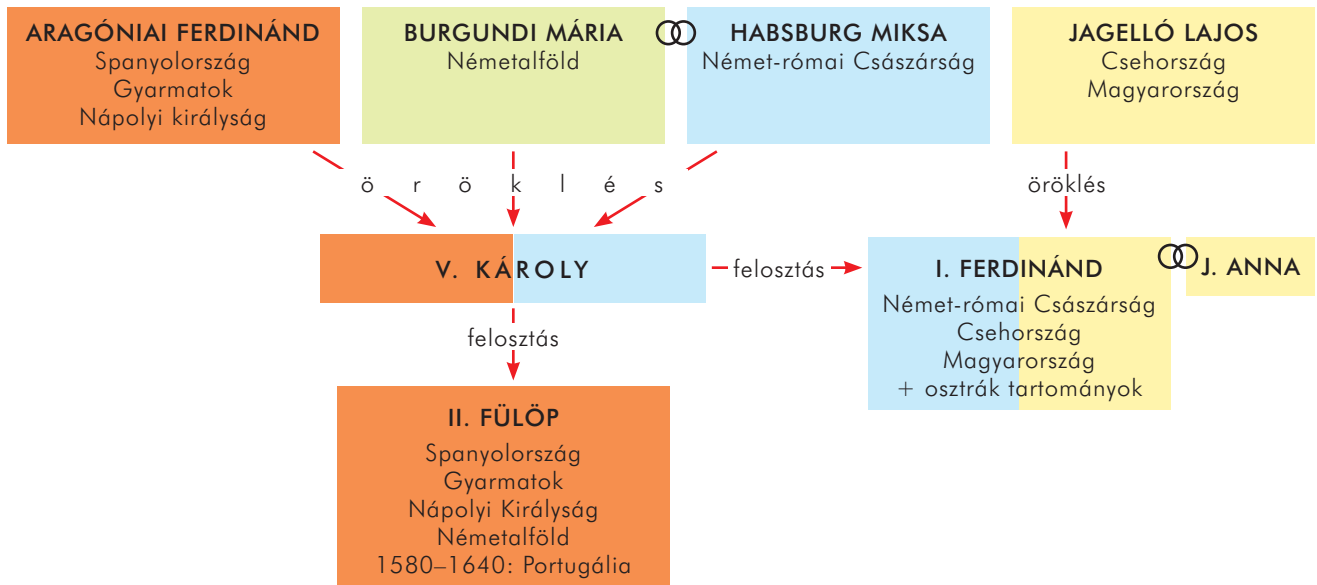
Mozaik Kiadó – Szeged, 2013

7. SPANYOLORSZÁG (E.4.2)

1. Mikor és hogyan jött létre a Spanyol Királyság?
2. Milyen európai és Európán kívüli területek tartoztak a spanyol koronához a 16. században?

A SPANYOL MONARCHIA KÖZPONTOSÍTÁSA

A HABSBURG ÁLLAMOK V. KÁROLY ÉS UTÓDAI KORÁBAN

32.1. Habsburg-birtokok V. Károly halála után

SZ1. [...] Granada városa megadta magát nekünk az Alhambrával, minden erődítményével, és minden még eddig ele nem foglalt várral és várkastéllyal együtt e királyságban, amelyet így most teljes egészében kezünk közt, hatalmunkban tartunk. (Aragóniai Ferdinánd levele VIII. Ince pápához, 1492)

SZ2. A katolikus király hajóhadát Messinába irányította féltestvére, Don Juan d’Austria vezetésével. Hozzá csatlakozott a genovai Gianandrea Doria is, [...] valamint Marcantonio Colonna pápai admirális, a pápa gályáival, valamint Sebastiano Veniero a velencei köztársaság tengernagya. [...] A török flotta Lepantóból indult ki Ali tengernagy, Tunisz és Algír vezérpasájának parancsnoksága alatt. [...] Már négy órája küszködtünk a megátalkodott pogánnyal, és az igen elkéseredett küzdelem még mindig nem hozott eredményt. [...] Ekkor a legnagyobb gályák, amelyek így az élre kerültek, ágyújukkal tüzelni kezdtek az ellenség sűrűn álló hajóira, és több török hajót el is süllyesztettek. [...] Ali vezérpasát, a törökök tengernagyát csata közben megölték. [...] Az ellenség emiatt bátorságát veszítve hátat fordított. [...] A keresztények igen sok hajót és számtalan foglyot zsákmányoltak. (Soranzo Alvizar: A lepantói csatáról, 1571)

SZ3. A spanyol király armadája Portugáliából indult 135 vitorlással, [...] 4-5 napig csetepatézott az angol armáával. [...] A két armada megint összeütközött, és nyolc órán keresztül erősen lőtt egymásra. [...] Ekkor állítólag még 120 hajójuk volt a spanyoloknak. [...] Mikor az armada utoljára még együtt volt, már nem volt erősebb 78 hajónál. Az óriás gályák közül egyik sem volt már velük. **(Hír a Fuggerek újságjából, 1588)**

SZ4. Egy 24 évvel ezelőtt őfelségének benyújtott jelentés szerint Nyugat-India felfedezése után, 1492-től 1595-ig Nyugat-Indiából 2 milliárd pezeta aranyat és ezüstöt hoztak be Spanyolországba, tehát 103 év alatt átlag 20 milliót évente, s megközelítőleg ugyanekkora nem nyilvántartott összeget, és az egész mennyiségből Spanyolországban nem maradt több, mint 200 millió pezeta. [...] Ennyire nyilvánvaló az arany menekülése az országból. **(Ustariz: A kereskedelem és a tengerhajózás elmélete és gyakorlata, 1724)**

I. Károly (1516–56)

II. Fülöp (1556–98)

Államforma	rendi monarchia	monarchia
Végrehajtó hatalom	Királyi Tanács rendi hivatalok	központi hivatalrendszer
Törvényhozó hatalom	Cortez (rendi gyűlés)	király
Jövedelmek kezelése	Királyi Tanács	központi hivatalrendszer
Támasz	rendek	katolikus egyház inkvizíció hadiflotta: Armada
Főváros	Toledo	Madrid

33.1. A spanyol monarchia működésének átalakulása

3. Miért mondták, hogy V. Károly birodalmában sohasem nyugszik le a Nap? Hogyan osztotta fel a birodalmát? Melyik államokkal és miért ütköztek az érdekei?
4. Milyen gazdasági háttérrel rendelkezett Spanyolország? Miért áramlott ki az Amerikából szállított nemesfém az országból?
5. Milyen katonai sikert értek el a spanyolok Európában? Mikor és hol szenvedték el a legnagyobb kudarcot?
6. Hogyan alakította át II. Fülöp az ország kormányzását?

Habsburg **Károly** 1516-ban a Spanyol Királyságot, 1519-ben pedig a Német-római Császárságot örökölte. Birodalmához tartozott még Németalföld, a Nápolyi Királyság, valamint a gyarmati területek. Mivel Károlyt lekötötték a császárság ügyei, a hatalmi harc Franciaországgal és a vallásháború, a királyi hatalom megerősítése Spanyolországban fiára hárult. **II. Fülöp** a katolikus egyházra és az inkvizícióra támaszkodott. A rendek visszaszorításával új politikai berendezkedést alakított ki: uralkodása alatt kiépült a **központi hivatalrendszer**.

Spanyolország tengeri hatalmának biztosítására II. Fülöp **létrehozta a hadiflottát, az Armadát**. Ennek köszönhetően a spanyolok és szövetségeseik 1571-ben Lepantónál legyőzték az oszmán flottát.

A 16. század második felében Spanyolország fő ellenfele Anglia lett, amelynek hajósai rendszeresen fosztogatták az Amerikából nemesfémeket szállító hajókat. **1588-ban Fülöp megtámadta Angliát, de az Armada előbb viharba keveredett, majd vereséget szenvedett az angoloktól.**

V. Károly
Németalföld

- 1566–1609:** A németalföldi szabadságharc.
1566: Tiltakozó kérvény Pármai Margit helytartóhoz a király zsarnoki intézkedései miatt.
1567: Alba herceg megölette Hoorn admirálist és Egmont grófot, a tiltakozók vezetőit.
1576: A genti egyezményben az északi (protestáns) és déli (katolikus) tartományok szövetkeztek a spanyolok ellen.
1579: Létrejött az utrechti unió.
1609: Fegyverszüneti megállapodás lépett életbe Spanyolország és az északi tartományok között.
1648: A vesztfáliai béke: elismerték Hollandiát.

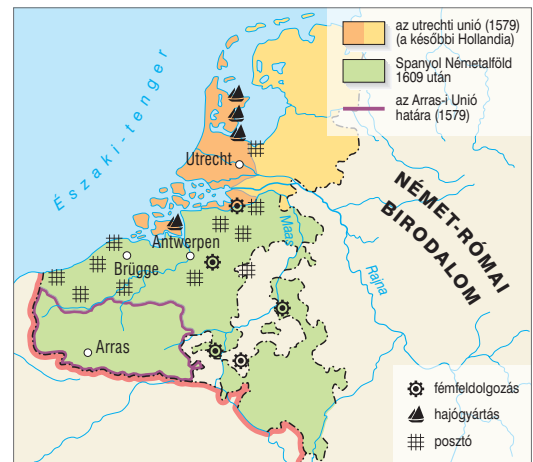
SZ5. Az elmúlt idők tapasztalata azt bizonyítja, hogy vallási téren nem történhet változás anélkül, hogy egyidejűleg ne történjenek változások az állam rendszerében is, és hogy a szegények, naplopók és csavargók gyakran ürügynek használják fel ezeket, hogy megkaparintassák a gazdagok javait. (II. Fülöp levele Pármai Margithoz)

SZ6. A spanyolok ebben a tartományban igen hosszú ideje csak azon fáradoznak, hogy valami módot találjanak arra, hogy az Alföldeket teljesen önkényesen kormányozzák. [...] Inkvizíciót vezessenek be. [...] Sokáig reméltük, hogy őfelsége [...] nem engedi, hogy örökös tartományai a végromlásra jussanak. Reményeink hiábavalóak voltak. [...] Készek vagyunk ezért az ügyért életünket és minden földi kincsünket is feláldozni. (Orániai Vilmos, Holland, Zeeland és Utrecht tartományok, valamint az Antwerpeni örgrófság kormányzójának kiáltványa, 1568. augusztus 31.)

SZ7. Geldern hercegség, Zütphen grófság, valamint Holland, Zeeland, Utrecht és Friesland tartományok lakói [...] elhatározták, hogy [...] összeköttetésbe lépnek egymással, szövetkeznek és egyesülnek. [...] Ezek egymástól nem fognak elválni, nem is válhatnak el és el nem szakadhatnak. [...] Ami pedig a vallási ügyeket illeti Holland és Zeeland lakosainak szabadságukban áll azokat belátásuk szerint rendezni. (Utrechti unió, 1579)

SZ8. Az egész világ számára csodának látszik, hogy ilyen kis ország, amely kisebb, mint két jobb grófság nálunk, amelynek kevés természeti kincse, élelmiszerkészlete, erdeje [...] van, ennek ellenére olyan rendkívüli bőségben rendelkezik mindezek felett, hogy a saját szükségletein kívül [...] más államoknak hajókat, tüzérségi fegyvereket, felszereléseket, gabonát, puskaport, golyót stb. ad el és mindent, mit szorgalmas kereskedelmük révén a hollandusok a világ minden sarkából összeszednek. E tekintetben ezek éppoly károsak mások (különösen Anglia) szempontjából, akiket kiszorítanak a piacokról, mint amilyen gondosak a maguk helyzetének megerősítésében. (Thomas Mun, XVII. századi angol gazdasági szakember Hollandiáról)

7. Hogyan lett Németalföld spanyol birtok? Milyen szerepet töltött be a világkereskedelemben a 16. században?
8. Milyen okok vezettek a németalföldiek lázadásához? Ki vezette a felkelést? Kikkel léptek szövetségre?
9. Milyen eredményt hozott a németalföldi szabadságharc?
10. Milyen szerepet játszott Hollandia a világkereskedelemben a 17. század első felében?

34.1. A németalföldi tartományok

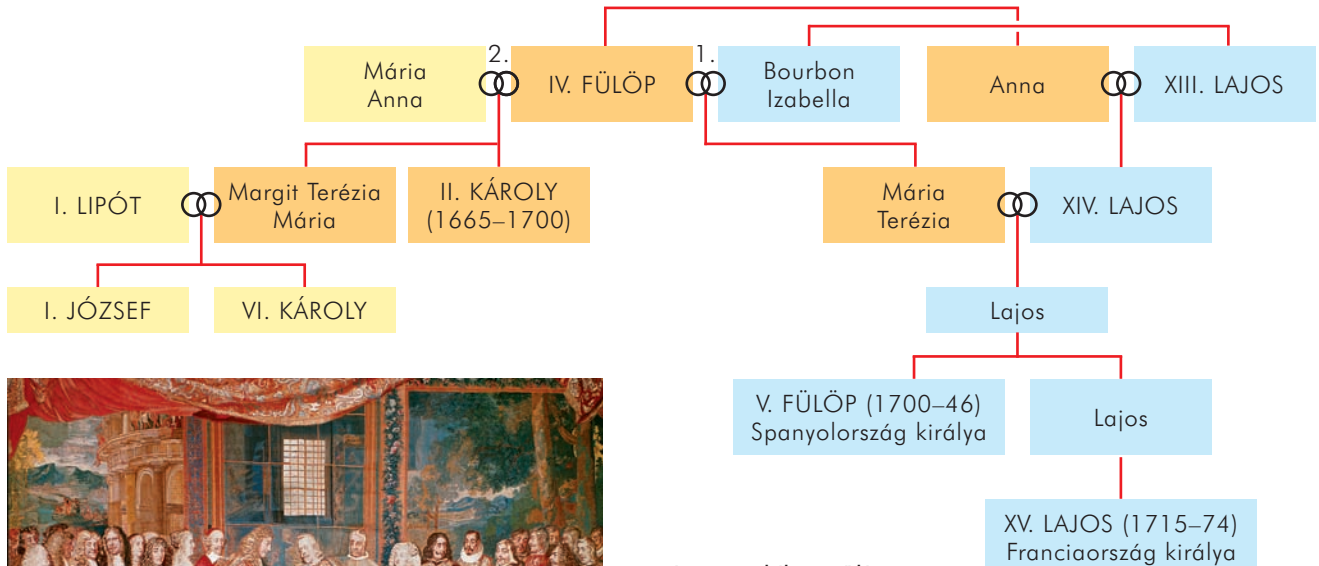
Károly 1556-ban felosztotta birodalmát, és a gazdaságilag fejlett, iparosodott, a **tengeri kereskedelemben is jelentős szerepet játszó** németalföldi tartományokat a Spanyol Királysághoz csatolta.

A polgárosodó lakosság körében gyorsan terjedt a **kálvinizmus**, ezért a katolikus egyház védelmében II. Fülöp Németalföldön is engedélyezte az inkvizíció működését. A **németalföldi tartományok vezetői** 1566-ban **tiltakoztak az intézkedések ellen**. A II. Fülöp által kinevezett új helytartó, **Alba herceg kivégeztette a tiltakozó vezetőket**, mely hatására felkelés bontakozott ki. A felkelés élére Orániai Vilmos állt. A protestáns és katolikus tartományok szövetségre léptek a spanyol uralkodó ellen, ám ez a szövetség **1579-ben** felbomlott. A déli tartományok ugyanis elismerték a spanyol király fennhatóságát, az északi tartományok azonban megkötötték az **utrechti uniót**, és kimondták **elszakadásukat**. Az így létrejött **Holland Köztársaság** 1609-ben fegyverszünetet kötött Spanyolországgal, de függetlenségét csak az 1648-as **vesztfáliai békében** ismerték el az európai államok.

Hollandia tőkés fejlődése folytatódott a 17. században. Hajósai Európa és a gyarmatok között **közvetítő kereskedelmet** folytattak, ami a kis állam gazdasági-pénzügyi megerősödéséhez vezetett.

- 1640: Portugália függetlenedett Spanyolországtól.
- 1635–1659: Spanyol–francia háború zajlott, amit a pireneusi béke zárt le.
- 1659: Bourbon XIV. Lajos francia király és Habsburg Mária Terézia spanyol hercegnő házasságot kötött.
- 1700: II. Károly végrendeletében királyságát XIV. Lajos unokájára, Fülöpre hagyta.
- 1700: V. Fülöpöt Spanyolország királyává koronázták.
- 1701: Anglia és Hollandia a Bourbonok ellen szövetséget kötött I. Lipót Habsburg uralkodóval.
- 1701–14: A spanyol örökösödési háború.

A SPANYOL HABSBERGOK CSALÁDI KAPCSOLATAI

35.1. A pireneusi békeszerződés megkötése
 A fiatal francia király, XIV. Lajos és Mária Terézia spanyol infánsnő (királyi hercegnő) házassága megalapozta a Bourbonok későbbi igényét a spanyol Habsburgok örökségére.

spanyol Habsburgok
 osztrák Habsburgok
 Bourbonok

- 11. Milyen események mutatják, hogy Spanyolország a 17. század folyamán elveszítette nagyhatalmi szerepét?
- 12. Milyen dinasztikus kapcsolatokat alakítottak ki a spanyol uralkodók a 17. században? Milyen céljuk volt az uralkodói házasságoknak?
- 13. Milyen helyzetet idézett elő a Habsburg-dinasztia spanyol ágának kihalása?

A 17. században **Spanyolország fokozatosan elveszítette nagyhatalmi szerepét**. Portugália függetlenedett, Franciaország megerősödött, a tengeren pedig Hollandia és Anglia vette át az uralmat.

A spanyol Habsburgok **Ausztriával és Franciaországgal** alakítottak ki **dinasztikus kapcsolatokat**. A házasságok biztosították az államok közötti szövetséget vagy az ellentétek rendezését, de kihatottak az öröklési rendre is. Amikor 1700-ban utód nélkül meghalt II. Károly spanyol király, a trónra ugyanolyan joggal tarthattak igényt a Bourbonok és az osztrák Habsburgok. Az **öröklés kérdése a spanyol örökösödési háborúhoz** vezetett, amelynek eredményeként az európai hatalmak elismerték Bourbon V. Fülöp jogát a spanyol trónra.

ÖSSZEGZÉS

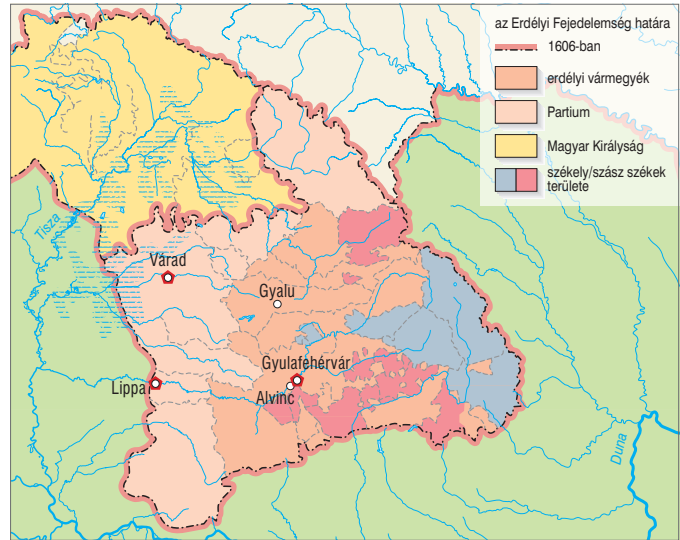
- Spanyolországban II. Fülöp megerősítette a királyi hatalmat.
- Spanyolország a 16. század végén az Angliától és Hollandiától elszenvedett vereségek következtében elvesztette vezető szerepét.
- A németalföldi szabadságharcban Hollandia függetlenedett a Spanyol Királyságtól.

4. AZ ERDÉLYI FEJEDELEMSÉG A 16. SZÁZADBAN (5.2) (E.5.1)

1. Milyen hagyományai voltak Erdély különállásának a 16. századig?
2. Milyen körülmények miatt nem tudta Ferdinánd egyesíteni az országot?

A KELETI TERÜLETEK ÖNÁLLÓ ORSZÁGGÁ SZERVEZÉSE

- 1540: A magyar rendek elismerték uralkodójuknak János Zsigmondot.
- 1541: A váradi béke megújításaként kötött gyalui egyezményt a török előtt titokban tartották.
- 1542: I. Ferdinánd sikertelenül ostromolta Budát.
- 1543: Erdély 10000 forint adót fizetett a portának.
- 1549: A nyírbátori egyezményben Fráter György újra megállapodott Ferdinánddal az egyesítésről.
- 1551: Fráter György rákényszerítette János Zsigmondot Erdély elhagyására.
Császári haderő érkezett Erdély átvételére. Vezetőjük árulónak vélte és meggyilkoltatta Fráter Györgyöt.
Török hadjáratok a Magyar Királyság ellen (1551–1552).
- 1556: János Zsigmond visszatért Erdélybe.
- 1570: Speyeri szerződés II. Miksa (1564–1576) és János Zsigmond között.

78.1. Magyarország keleti területei

78.2. Martinuzzi (Fráter) György

- ◀ Horvát-dalmát származású pálos szerzetes volt. Váradi püspök és kincstartó volt Szapolyai János mellett.
- János Zsigmond idején ő szervezte meg az önálló államot.
- Megnövelte az állami birtokokat és bevételeket.
- Két birodalom között egyensúlyozva kereste a magyarok számára előnyösebb helyzetet.

78.3. János Zsigmond a szultánnál

Erdély – elismerve vazallusi helyzetét – 1543-ban fizetett először adót a töröknek.

SZ1. [...] abban egyeztek meg, hogy a fenséges fejedelem lemond „Magyarország választott fejedelme” címéről [...] Fenséges János fejedelem úr [...] Isten kegyelméből Erdély és a magyarországi Részek fejedelme. [...] Egyébként a fenséges fejedelem és leszármazó utódai ő szent császári és királyi felségét [...] Magyarország királyának, maguknál nagyobbnek és főbbnek, magát Erdélyt és a magyarországi Részeket is, [...] a Magyar Királyság tagjának tartják. [...] Hűségesen segítségére lesz a fejedelem ő császári felségének és utódainak, [...] ha a közös ellenség ellen segítséget kell adni. [...] Ezzel szemben ő császári és királyi felsége abban az esetben, ha a törökök császára [...] ellenségesen megtámadná, a felséges fejedelem védelmére és oltalmára fog sietni. [...] A fenséges fejedelem esküvel kötelezi magát és országának összes karait, [...] ha fiú utód nélkül halna meg, vagy [...] utódainál halna ki a fiág, Erdély minden akadály nélkül [...] a szent császári és királyi felségnek és utódainak, mint Magyarország királyainak birtokaiba és hatalmába fog kerülni. (A speyeri szerződésből, 1570)

3. Milyen hatalmi helyzetben jött létre az önálló Erdély? Előnyös volt-e ez a magyarok számára?
4. Miért folytatott Fráter György „hintapolitikát”?
5. Foglald össze Bocskai végrendeletének lényegét! Miért és meddig legyen Erdély önálló?
6. Mutasd be az önálló Erdélyi Fejedelemség létrehozásának fontosabb állomásait! Hogyan rendezte a keleti országrész helyzetét a speyeri szerződés?
7. Mely országrészekből jött létre az Erdélyi Fejedelemség?

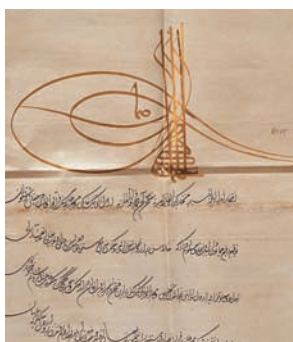
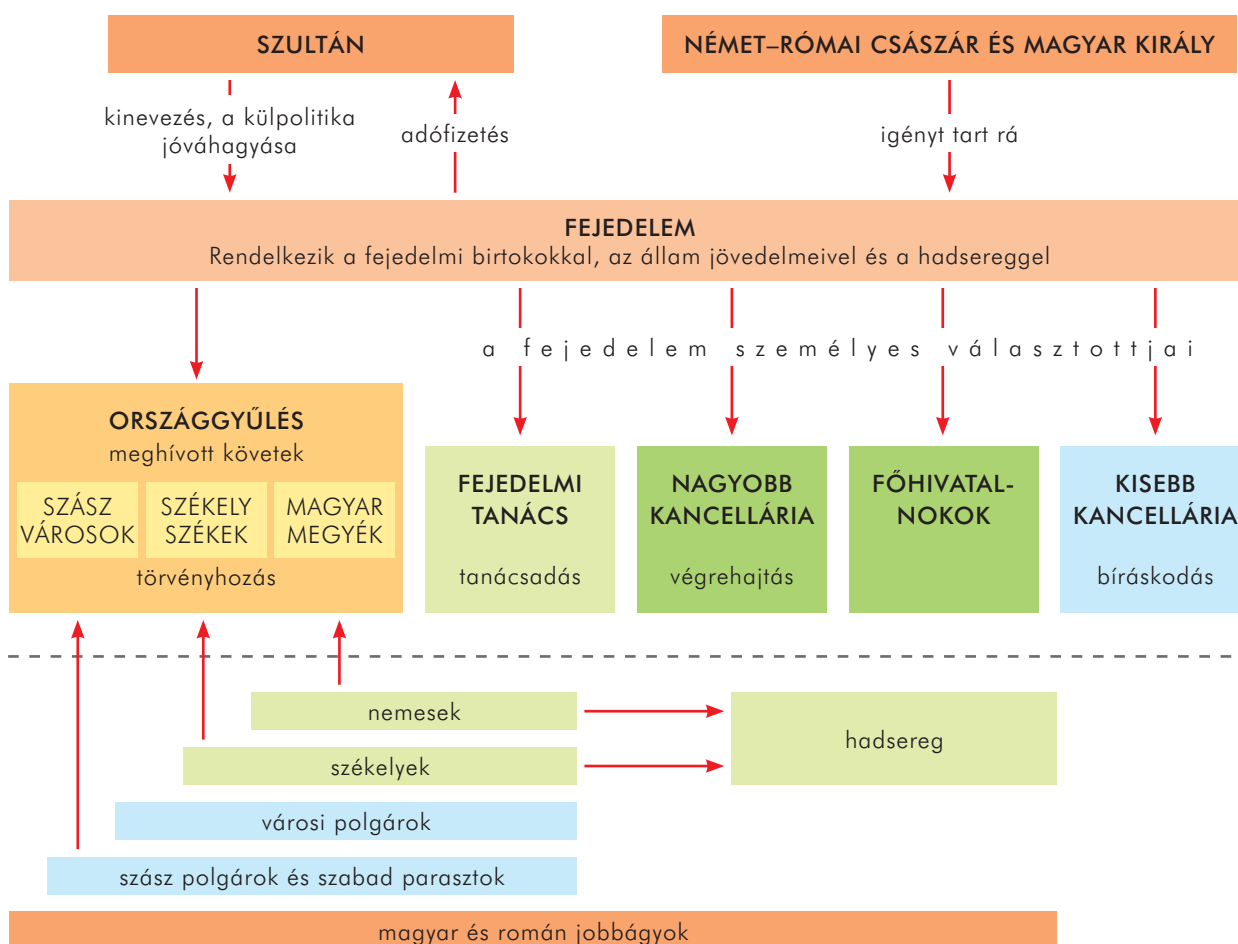
1541 után a magyar nemesség egy része **egyesíteni akarta az országot**. Ezt vagy Ferdinánd uralma alatt, vagy a törökre támaszkodva lehetett volna megvalósítani. Ferdinándnak azonban nem volt elég katonai ereje, Szulejmán pedig fenn akarta tartani a megosztottságot.

Az Erdélyt kormányzó **Fráter György** az ország egyesítése érdekében 1541-ben megkötötte Ferdinánddal a gyalui egyezményt János Zsigmond lemondásáról. Amikor kitudódott, hogy mind a Habsburg uralkodóval, mind a szultánnal együttműködött, Ferdinánd zsoldosai megölték. Az ország egyesítése nem sikerült, így **a két nagyhatalom között Erdély önálló állammá vált**.

1570-ben, a II. Miksával aláírt **speyeri szerződés** alapján János Zsigmond fejedelmi címet kapott. Elismerte a mindenkori magyar királyt, és elfogadta, hogy családja kihalásával önálló állama megszűnik. Ekkor jött létre az **Erdélyi Fejedelemség** az erdélyi vajdaságból és a Partiumnak nevezett tiszántúli területekből.

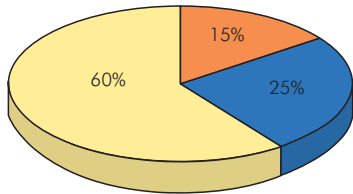
AZ ERDÉLYI FEJEDELEMSÉG A 16. SZÁZADBAN

AZ ERDÉLYI FEJEDELEMSÉG KÜLPOLITIKAI HELYZETE ÉS BERENDEZKEDÉSE A 16–17. SZÁZADBAN

SZ2. Megfontolván, hogy ezt a földkerekség két legnagyobb uralkodója között elhelyezett [...] tartományt másként megőrizni és kormányozni nem lehet, csakis a mindkét császártól nekünk adott kedvezésből, ezért [...] arra fordítottam igyekezetemet s a tartomány jövedelmeit és lehetőségeit, hogy az egyik császár felé engedelmességgel, a másik felé pedig ajándékokkal és magunk alávetésével kedvezzek, hogy a tartomány a külső ellenségtől minden veszély esetén nyugalomban, teljes egészében megőriztessék. (Báthori István ítéletleveléből, 1575)

79.1. Az erdélyi fejedelmet kinevező szultáni oklevél

- 20–25 % középbirtok
- 15–20 % kincstári birtok (egy része a szekularizációból származott)
- 55–60 % kisbirtok

80.1. A birtokok megoszlása Erdélyben

Bevételi forrás	Jövedelem aranyban	Bevételi forrás	Jövedelem aranyban
Erdélyi jobbágyságok	60 000	Sóbányák	30 000
Partiumi jobbágyságok	40 000	Vám	15 000
Szászok	33 000	Aranybeváltás	5 000
Városok	15 000	Dézsmabérletek	15 000
Székelyek	20 000	Összesen	233 000

80.2. A fejedelmi jövedelmek

ERDÉLYI FEJEDELMEK A 16–17. SZÁZADBAN

BÁTHORI ISTVÁN (1571–86)
1576–86 között a török engedélyével választott lengyel király

BÁTHORI ZSIGMOND (1588–1602)
1594-ben, 1598-ban, 1599-ben és 1602-ben lemondott

BÁTHORI ANDRÁS (1599)
merénylet áldozata lett

VITÉZ MIHÁLY (1599–1600)
haderővel foglalta el Erdélyt

HABSBURG RUDOLF (1600–1604)
magyar királyként
Giorgio Basta helytartó

BOCSKAI ISTVÁN (1605–06)
a Habsburg-ellenes felkelés vezetője

RÁKÓCZI ZSIGMOND (1607–08)
lemondott

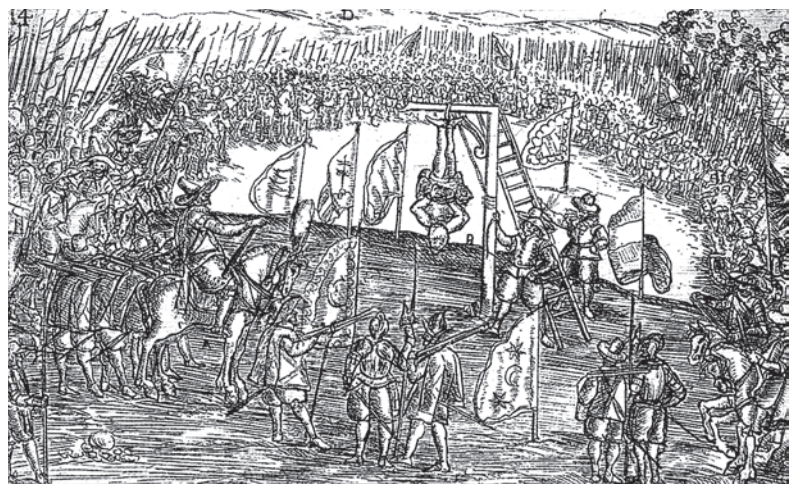
BÁTHORI GÁBOR (1608–13)
megölték

80.3. Vitéz Mihály

◀ Havasalföldi vajda volt 1593 és 1600 között.
Rudolf császár szövetségeseként megtámadta Báthory Andrást.
1599-ben erdélyi fejedelemmé választotta magát.
1600-ban megszerezte Moldvát.
Néhány hónapig az ő személye egyesítette Erdélyt, Moldvát és Havasalföldet.
1601-ben a császár embere, Basta megölette.

SZ3. Föld népe szorult erdőkebelbe, havasokba, hegyekbe – rettenetes nagy ínségben. Nem találának maguknak rejteket, erdőben is felkeresték őket, nagy kegyetlenséget rajtok tesznek, sokat tűzzel égetnek meg, sokaknak fejét [kötéllel] megtekerik, hogy a szemek a fejkéből kiomlott [...] szíjjat metszettek játékból soknak az hátokból, [...] sokat hajoknál fogva föl akasztottak, szalma tüzet raktak alájuk, az asszonyembereknek gyermekeket, fiokat előttök megégették, [...] mint éltenek az asszonyember-renddel, nem mondom meg, mert én magam nagy gyalázatnak tartom. (Szamosközy István)

80.4. Basta császári generális kegyetlenkedései Erdélyben 1600–1604 között

SZ4. Valameddig pedig a Magyar Korona ott fenn nálunknál erősebb nemzetségnél, a németnél léssen, és a Magyar Királyság is a németeken forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fenntartani, mert nekik is javokra, oltalmokra léssen. Ha pedig Isten azt adná, hogy a Magyar Korona, Magyarországon magyar kézhez kelne, egy koronás királyság alá, úgy az Erdélyieket is intyük, [...] azon Korona alá a régi mód szerént adják magokat. (Bocskai István politikai végrendelete, 1606)

81.1. Báthori István (1604–1606)

Partiumi katolikus főúr volt. A gyulafehérvári országgyűlés és a török támogató-sával a Habsburg-párti Bekes Gáspárral szemben szerezte meg a fejedelmi címet. Támogatta a katolicizmust, Kolozsváron jezsuita kollégiumot alapított.

81.2. Rákóczi Zsigmond (1606–1608)

Magyarországi protestáns főúr volt. Részt vett a Bocskai-felkelésben; a fejedelem az erdélyi kormányzóságot bízta rá, majd megszerezte a fejedelmi címet is. Támogatta a Vizsolyi Biblia megjelentetését.

81.3. Báthori Gábor (1608–1613)

Katolikusból áttért a kálvini hitre. A hajdúkkal szövetségre lépett fejedelem, de élvezte a Habsburgok, az erdélyi rendek és Bethlen Gábor közbenjárására a török támogatását is. Önkényeskedése, megbízhatatlansága miatt Bethlen megbuktatta.

8. Miért nem tudta II. Miksa érvényesíteni a speyeri szerződést Báthori Istvánnal szemben?
9. Báthory utódai alatt milyen belpolitikai viszonyok jellemezték Erdélyt?
10. Miért nem lehetett Erdélynek önálló külpolitikája?
11. Hány kamarás volt az erdélyi országgyűlés? Mely társadalmi csoportok rendelkeztek képvisellel?
12. Milyen jellegű volt a fejedelem hatalma? Mi biztosította fölényt a rendekkel szemben?
13. Milyen anyagi forrásai voltak a fejedelmeknek?

János Zsigmond halála után Erdély a speyeri megállapodás ellenére önálló maradt. A rendek ugyanis **Báthori Istvánt** választották fejedelmé, aki a Porta engedélyével megszerezte a lengyel koronát is. Erdély megerősödése a török politika céljait szolgálta, hiszen lekötötte a Habsburg Birodalom erejét. Az Erdélyi Fejedelemségben Báthori István halála után zűrzavar kezdődött. A harc háttérében ekkor is az Oszmán és a Habsburg Birodalom küzdelme állt.

Az **Erdélyi Fejedelemség** elvben a **Magyar Királyság része** volt, az erőviszonyok azonban az **Oszmán Birodalom vazallusává** tették. A fejedelmet a Porta beleegyezésével iktatták be a hatalomba. A fejedelemség a belügyeit önállóan intézhette, de évi adót fizetett és külpolitikáját egyeztetnie kellett a Portával.

Az **erdélyi fejedelem hatalmát a rendek alig korlátozták**, mivel Erdélyben hiányzott a **nagybirtokos réteg**. A kincstári birtokok arányát növelte a reformáció hatására lezajlott szekularizáció is. A fejedelmi tanács tagjait, a hivatalok vezetőit nem rendi jogok, hanem személyes kapcsolatok alapján nevezték ki és ellenőrizték. Az **egykamarás országgyűlésen** csak a kiváltságokkal rendelkező társadalmi csoportok, a magyarok, a székelyek és a szászok követői vehettek részt. A fejedelem rendelkezett az állami jövedelmekkel is, amelyek legnagyobb részét a jobbágyi adók tették ki.

ÖSSZEGZÉS

- 1541 után a magyar politika fő törekvése az ország egyesítése volt. A Habsburg-dinasztia lekötöttsége, a török ereje és érdeke ezt nem tette lehetővé.
- Erdély török vazallus állam volt, de belső önállósággal rendelkezett.
- A rendi szerkezetű állam a fejedelmi hatalom fölényét biztosította. Testületei, hivatalai közvetlen fejedelmi irányítás alatt álltak.

6. FRANCIAORSZÁG A 18. SZÁZADBAN

1. Milyen kormányzati forma jellemezte XIV. Lajos uralkodását?
2. Hogyan képzelték el a felvilágosodás gondolkodói az ideális államot?

FRANCIAORSZÁG TÁRSADALMA A 18. SZÁZADBAN

A FRANCIA TÁRSADALOM RÉTEGZŐDÉSE A 17–18. SZÁZADBAN

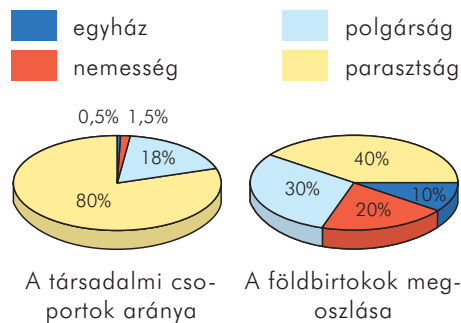
1. rend	2. rend	3. rend	
PAPSÁG	NEMESSÉG	VÁROSLAKÓK	PARASZTSÁG
FELSŐ PAPSÁG Életmódjuk a nemességéhez állt közel.	ARISZTOKRÁCIA A királyi udvarhoz tartoztak, bekapcsolódtak az új típusú vállalkozásokba.	JÁRADÉKOS POLGÁRSÁG	FÜGGETLEN GAZDÁK Időnként piacra is tudtak termelni.
ALSÓ PAPSÁG Életmódjuk a parasztsághoz hasonlított.	TALÁROS NEMESSÉG Polgári származású hivatalnokok voltak, amiért nemességet kaptak.	POLGÁRSÁG Értelmiségiek, nagyvállalkozók voltak.	FÜGGŐ HELYZETŰ PARASZTOK Gazdasági függésben éltek.
	VIDÉKI NEMESSÉG Az elszegényedés veszélyeztette őket.	VÁROSI DOLGOZÓK Kisiparosok, kiskereskedők, bérmunkások voltak.	KÓBORLÓ ELEMELK Nem adóztak.
Járadékosok		Járadékot fizetők	

SZ1. Olyan országban, ahol sokféle testület létezik, másról sem hallani, mint jogokról, kedvezményekről, privilégiumokról és kiváltságokról. Minden város, minden közösség, minden egyházi, bírói vagy hivatali testület, minden kereskedelmi és pénzügyi társaság érdeke, hogy ezeket fenntartsa. (*Saint-Étienne, 1780 k.*)

SZ2. [...] Egy királyság, amely rendi gyűlésekkel bíró tartományokból, rendi gyűlések nélküli tartományokból és kevert kormányzatú tartományokból áll, [...] ahol a leggazdagabb osztály adózik a legkevesebbet, ahol a kiváltságosok minden méltányosságot megakadályoznak, [...] lehetetlen a jó kormányzat. (*Calonne: A pénzügyek javítása tervezetének summázata, 1786*)

SZ3. [...] A francia paraszt személyében szabad volt, jobbágyság nem létezett, földjét eladhatta, bérbe adhatta – de csak a földesúr engedélyével [...]. A földesúri terhek mellett fizette a faluközösség közös kiadásait, az egyházi tizedet, az állami adókat, és ha a saját földje nem volt elegendő, a bérbe vett földek járadékát. [...] A vagyonos polgárság a hivatalválsárlás révén folyamatosan áramlott át a nemesség soraiba. E polgárság fő ambíciója [...] nem a nemesség felszámolása, hanem a nemesi rang megszerzése volt. (*Hahner Péter: A régi rend alkonya*)

A TÁRSADALMI CSOPORTOK ÉS A FÖLDBIRTOK MEGOSZLÁSA FRANCIAORSZÁGBAN A 18. SZ. VÉGÉN

3. Hogyan rétegződött a francia társadalom a 17–18. században?

4. Hasonlítsd össze a társadalom megoszlását a földbirtokokból való részesedés megoszlásával! Vonj le következtetéseket!

A 18. században Franciaország rendi tagozódású társadalma átalakult. A papság felső rétegének életmódja az arisztokráciáéhoz hasonlított, a falvakban élő alsó papság paraszti sorban élt. A vállalkozásokba bekapcsolódott arisztokraták a gazdag polgársággal összeolvadva a társadalom új vezető rétegét alkották. A vidéki nemességet sokszor csak a címe különböztette meg a parasztságtól. A taláros nemesség tagjai állami hivatalt vállaló polgárok voltak. A polgárság felső rétegei a nemesség soraiba igyekeztek bekerülni, míg a városi lakosság kisiparos, kiskereskedői rétege az elszegényedés ellen küzdött. A lakosság döntő többségét kitevő parasztság viselte az adóterhek legnagyobb részét. A parasztság vékony rétege be tudott kapcsolódni az árutermelésbe, a többség azonban kiszolgáltatott helyzetben volt.

1715–74: XV. Lajos uralkodása

1716–20: John Law skót bankár papírpénzt vezetett be, ennek hatására a pénzügyi és bankrendszer összeomlott. Az 1770-es években az addigi gazdasági fellendülés után gazdasági válság bontakozott ki.

1771–74: Terray abbé pénzügyi főfelügyelő növelte a bevételeket, mérsékelte a kiadásokat és az államadósságot.

1774–92: XVI. Lajos uralkodása

1774–76: Turgot pénzügyi főfelügyelő bevezette a gabona szabad kereskedelmét és az általános pénzadókat.

1776–81: Necker pénzügyi főfelügyelő kölcsönökből, adóemelés nélkül teremtette elő az amerikai függetlenségi háborúban való részvétel költségét. A kölcsön pénzügyi válságot eredményezett.

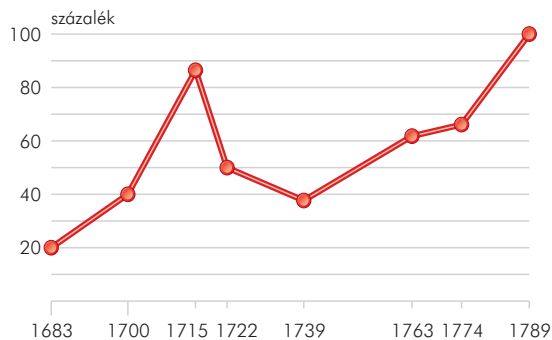
1786: Calonne, a pénzügyek irányítója a pénzügyeket, gazdaságot és az igazgatást átfogó reformokkal akarta elkerülni az államcsődöt. A tervezet végrehajtása politikai válságot indított el.

SZ4. A francia kormányzat gondot fordított az út- és csatornahálózat, valamint a kikötők építésére és fejlesztésére. Mindez elősegítette a kereskedelem fejlődését. A 18. század folyamán a belkereskedelem teljesítménye ötszörösére, az Európával folytatott kereskedelem a négyszeresére, a gyarmati kereskedelem a tízszeresére nőtt. Franciaország gyarmatai közül a cukortermelésük miatt jövedelmező karib-tengeri szigetek voltak a legértékesebbek.

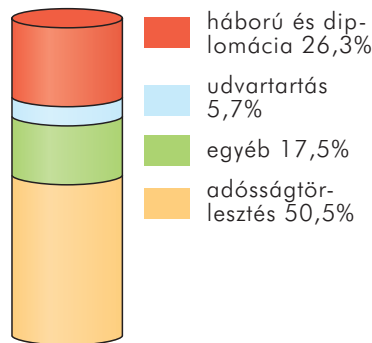

139.1. Marseilles kikötője 1754-ben

SZ5. [...] az ipart számtalan korlátozás nyugözi le, a forgalomnak minden ágazatát akadályozzák, a mezőgazdaság összeomlik túlzott terhei alatt, az állam pénzügyeit pedig tönkreteszi az újjáélesztés rendkívüli költségessége és a jövedelem változékonysága. (Calonne: A pénzügyek javítása tervezetének summázata, 1786)

139.2. A francia államadósság mértéke az éves bevétel arányában

139.3. A francia költségvetés kiadásai (1788)

SZ6. Bevétel: 475 millió livre; Kiadás: 587 millió livre.

Az 1776 óta felvett kölcsönök összege: 1250 millió livre.

A következő 8 év folyamán visszafizetendő összeg: évi 50 millió.

A következő év bevételeiből előre elköltött összeg: 280 millió. (Calonne pénzügyminiszter jelentése, 1786)

5. Melyik volt a francia gazdaság leggyorsabban fejlődő ágazata a 18. században?

6. Hogyan alakult Franciaország költségvetése a 18. században? Milyen okokra vezethetők vissza a francia kormányzat anyagi nehézségei?

A 18. században Franciaország gazdasága, elsősorban kereskedelme fejlődött. A század végére azonban nőtt a költségvetési hiány, az állam eladósodott. A kiadások jóval meghaladták a bevételeket és a háborúk fedezésére felvett kölcsönök is az államadósságot növelték. A pénzügyi válságot nem tudták megoldani, csak időlegesen mérsékeltek. Az átfogó reformok megvalósítását a kiváltságos testületek megakadályozták.

ÖSSZEGZÉS

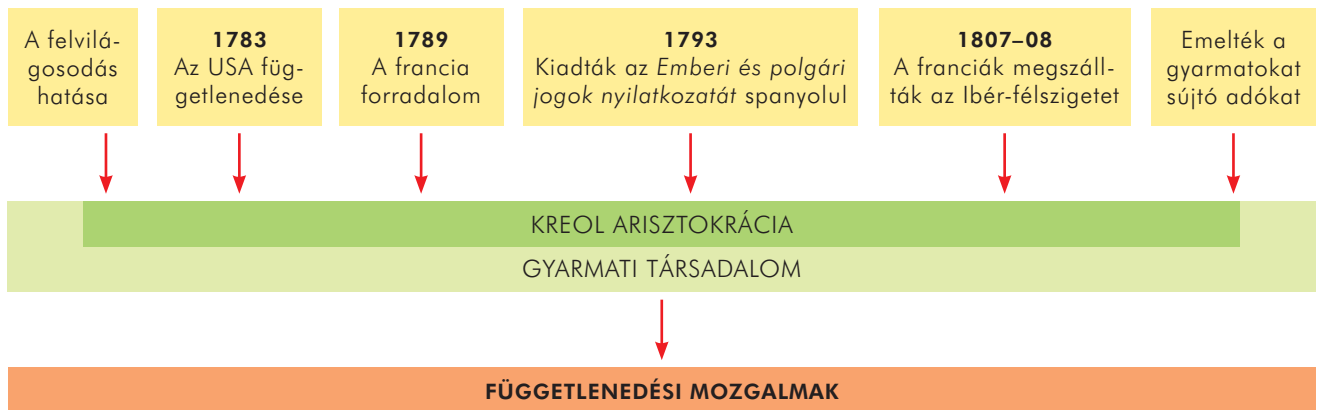
- A 18. században Franciaország mezőgazdasági és ipari termelése felgyorsult, a kereskedelem fejlődött.
- A rendi társadalom szerkezete átalakulóban volt.
- Franciaország pénzügyi válságba került, amit nem sikerült megoldani.

18. LATIN-AMERIKA A 18–19. SZÁZADBAN

1. Hogyan kormányozták az anyaországok Latin-Amerikát a 18. században?
2. Milyen alapvető jogokkal nem rendelkeztek a gyarmati lakosok Amerikában?

LATIN-AMERIKA

A LATIN AMERIKAI FÜGGETLENSÉGI MOZGALMAK OKAI

180.1. A Latin-amerikai államok függetlenedése

Mexikói földbirtokos család gyermekeként lépett katonai pályára. 1810-ben kitört a függetlenségi háború. A királpárti erőkkel a független köztársaságot követelők álltak szemben. Iturbide meg akarta akadályozni a köztársaság kikiáltását és a Bourbon-család egy tagját hívta meg Mexikó trónjára. Miután a Bourbon-család elutasította a koronát, 1822-ben Iturbidét Mexikó császárává koronázták. 1823-ban Mexikóban kikiáltották a köztársaságot, és Iturbidét halálra ítélték, majd kivégezték.

SZ1. *Ha nincs pénzünk, húsunk és dohányunk, nem kell, hogy érezzük hiányukat. Ha leszakad rólunk az öltözék, asszonyaink rongyokból varrnak majd gúnyát nekünk. Ha mégsem, hát meztelenül járunk majd, ahogy indián őseink tették. Szabadok leszünk, ez az egy, mi számít. (José San Martín, 1819)*

SZ2. *Minden rabszolga-tulajdonos köteles szabadságot adni rabszolgáinak mától tíz napon belül, halálbüntetés terhe mellett, [...]. Az elkövetkezőkben megszűnik az adófizetési kötelezettség. (Miguel Hidalgo mexikói lelkész, 1810)*

180.2. Agustín de Iturbide (1783–1824)

181.1. Simón Bolívar
(1783–1830)

◀ Baszk eredetű venezuelai arisztokrata családban született. 1813-ban, majd 1819-ben indított háborút Venezuela felszabadításáért. Sikeres hadjáratainak eredményeként 1821-ben létrehozta Nagy-Kolumbiát (Kolumbia, Panama, Venezuela, Ecuador, Észak-Peru, Észak-nyugat-Brazília), amelynek elnöke lett. 1824-ben megválasztották a felszabadított Peru elnökévé is. Miután alvezérei szembefordultak egymással, 1830-ra a Bolívar által megálmodott állam kisebb országokra esett szét. Bolívar lemondott tisztségeiről, majd tűdővészből meghalt.

181.2. José de San Martín
(1778–1850)

◀ Argentínában született, de a család Spanyolországba költözött, ahol San Martín katonai pályára lépett. 1811-ig a spanyol hadseregben harcolt Európában, majd Argentínába utazott, hogy részt vegyen a függetlenségi háborúban. 1816-ban Argentína kikiáltotta függetlenségét. San Martín hadsereget szervezett, az Andokon átkelve 1818-ra felszabadította Chilét. Az 1820-ban Peruban indított felszabadító háborúja eredményeként 1821-ben kikiáltották Peru függetlenségét. 1822-ben San Martín átadta Perut Bolívarnak, majd Európában telepedett le.

181.3. I. Péter (1822–31)
Brazília császára

◀ Apja, VI. János portugál király Napóleon serege elől 1807–22 között családjával Brazíliába menekült. A Brazíliában kibontakozott alkotmányos mozgalom hatására régensként 1821-ben alkotmányt adott Brazíliának. Amikor 1822-ben kikiáltották Brazília függetlenségét, őt választották császárrá I. Péter néven. Apja halála után 1826-ban Portugália királya is lett. Mivel elsősorban Portugália ügyeivel foglalkozott, 1831-ben lázadás tört ki ellene, aminek hatására lemondott a trónról.

SZ3. A Brazil Császárság minden brazil állampolgár politikai közössége. Szabad és független nemzetet alkotnak, mely elutasít minden uniót vagy föderációt, mely ellentmond függetlenségének. **(A Brazil Császárság alkotmánya, 1824)**

SZ4. Felejtsek el az ábrándokat: Európa minden nemzete szeretné uralni Amerikát, ha kapzsisága nem állna szemben érdekeivel. Nem tőlük függ Amerika sorsa, hanem tőlünk. **(Bernardo de Monteagudo argentin hazafi)**

SZ5. [...] Mi egyik európai hatalom fennálló gyarmataiba és függőségeibe sem avatkozunk és beavatkozni nem fogunk, de bármely európai hatalomnak mindennemű beavatkozását azon kormányok elnyomása vagy [...] irányítása végett, melyek függetlenségüket kihirdették [...] és amelyeknek függetlenségét mi [...] elismertük, nem tudnánk másnak minősíteni, mint barátságtalan magatartásnak az Egyesült Államok iránt. [...] Lehetetlen, hogy a szövetséges [európai] hatalmak politikai rendszerüket kontinensünk bármely részére kiterjeszthessék békénk és boldogságunk veszélye nélkül. **(James Monroe, az USA elnökének kongresszusi üzenete, 1823)**

3. Milyen okok vezettek a latin-amerikai népek függetlenedési mozgalmához?
4. Kik voltak a függetlenségi háborúk legjelentősebb szereplői? Milyen eredményt értek el?
5. Miért szokták a Monroe-elvet úgy összegezni, hogy „Amerika az amerikaiaké”?

A latin-amerikai gyarmati társadalom vezető rétege a **kreol arisztokrácia** volt, melynek tagjai a 18. században megismerkedtek a felvilágosodással, és az Európából érkező forradalmi eszmékkel. Ezek megerősítették bennük a **függetlenség eszméjét**. Céljukat a 19. század első felében, az észak-amerikai és az **európai politikai változások** következtében válhatták valóra. A latin-amerikai **függetlenségi mozgalmak** Mexikóból, Venezuelából és Argentínából indultak el. Sikerüket a napóleoni háborúk idején az Ibér-félsziget francia megszállása tette lehetővé. A küzdelem eredményeként **Latin-Amerika nagy része függetlenedett** az anyaországoktól.

ÖSSZEZÉS

- Az európai eszmék hatására Latin-Amerikában megerősödött a függetlenségi eszme.
- A 19. század elején a közép- és dél-amerikai területek függetlenedtek az európai hatalmaktól.

5. II. JÓZSEF REFORMJAI (5.4) (E.5.4)

1. Miért nevezték II. Józsefet kalapos királynak?
2. Mikor jelentkezett a felvilágosodás Magyarországon?

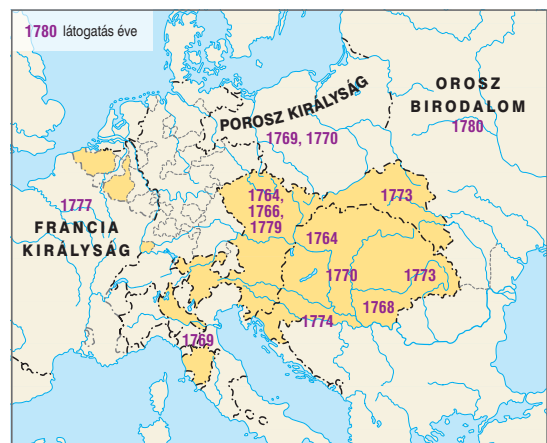
II. JÓZSEF ÉS A FELVILÁGOSULT ABSZOLUTIZMUS RENDSZERE

- 1765: II. József német-római császárként Mária Terézia társuralkodója lett.
- 1780–90: II. József a Habsburg Birodalom uralkodója
- 1782: Egyesítette a Helytartótanácsot és a magyar kamarát, illetve a magyar és az erdélyi kancelláriát.
- 1784: II. József Bécsbe vitette a magyar koronát, de nem koronáztatta meg magát.
A németet tette a birodalomban hivatalos nyelvvé.
- 1790: II. József visszavonta rendeleteit.

200.1. Mária Terézia, Lotharingiai Ferenc és II. József

SZ1. [...] Törjük le és szegényítsük el a nagyokat, mivel nem tartom hasznosnak, hogy léteznek kiskirályok és kiváltságos alattvalók, akik jólétükben nem is törődnek az állam sorsával. Alapelvnek tekintem, hogy alattvalóként minden ember szolgálatokkal tartozik az őt támogató, óvó és számára igazságot szolgáltató államnak [...]. A belső erő, a jó törvények, a törvények szigorú megtartása, a rendezett pénzügyek, a tiszteletet parancsoló hadsereg, a virágzó ipar, a tisztelettel övezett uralkodó – mindez jobban illene Európa egyik legnagyobb udvarához, mint a bankettek, az ünnepek, a drága kelmék, gyémántok, arannyal díszített termek, arany étkészletek, szánhajítások stb. [...] Úgy gondolom, tenni kell azért, hogy boldogítsuk ezt az országot, [...] meg kell reformálni belső rendjét, meg kell könnyíteni a magyar termények piacra jutását, meg kell alaposítani kereskedelmét, [s] főként a népesség gyarapodására és az ifjúság nevelésére kell törekedni. (II. József: *Álmodozások*, 1763)

200.2. II. József utazásai

SZ2. Minden alattvaló urától vár védelmet és biztonságot. Ezért az uralkodó kötelessége, hogy alattvalói jogát rögzítse, ügyeiket úgy vezesse, hogy a közjót és az egyén javát egyaránt szolgálja. [...] A legfőbb hatalom, ami az uralkodói illeti, minden határozatára, amelyet rendelet formájában adnak ki, a kötelező jelleg bélyegét nyomja rá. (II. József *hitvallása a hatalomról*, 1786)

200.3. Magyarország kerületi igazgatása

SZ3. [...] Ha a magyar nyelv Magyarországon és Erdélyben közös lenne, úgy lehetne ezzel, az ország dolgaiban, a deák helyett közönségesen élni, de tudnivaló, hogy a német, az illíriaiak egynehány neme és az oláh nyelvek majd szinte olyan szokásban vagynak, hogy eszerént a magyar nyelvet közönségesnek éppen nem lehessen tartani. Nincsen tehát más nyelv a német nyelven kívül, [...] amellyel [...] az egész monarchia, mind a hadi, mind pedig a polgári dolgokban él: minémű nagy hasznára szolgáljon az a közjónak, ha az egész monarchiában csak egy nyelv uralkodjék, azon folyjanak a törvényes dolgok, és ezáltal a monarchiának minden nemű részei minémű szorosan köttessenek össze, lakosai pedig közelebb való atyafisággal egyesüljenek? (II. József *nyelvrendelete*, 1784)

SZ4. [...] az egész ország nemesei [...] senki másnak hatalma alatt nem állanak, mint a törvényesen megkoronázott fejedelmeknek; [...] mindennemű [...] adó, vám és harmincad fizetésétől mindörökre teljesen mentesek és ki vannak véve, csupán csak az ország védelmére tartoznak katonáskodni. (Werbőczy István: Hármaskönyv, 1514)

SZ5. [...] a császár kijelentette, hogy „fel sem merül, hogy emberek milliói megváltoztassák anyanyelvüket, és egy másikat beszéljenek”, csak arról van szó, hogy a hivatalokban és az iskolákban a latin helyett a német nyelvet használják. [...] Ugyanakkor a császár arról is gondoskodott, hogy a nép anyanyelvén ismerhesse meg a jogszabályokat, ezért elrendelte azok magyarra fordítását, hiszen alsó szinten (községek, mezővárosok) anyanyelven folyt a közigazgatás és a bírászkodás) (Katus László: A modern Magyarország születése)

3. Hogyan változott az uralkodó dinasztia megnevezése II. Józseftől?
4. Milyen uralkodói tervei voltak II. Józsefnek? A felvilágosult abszolutizmus mely célkitűzéseit akarta megvalósítani?
5. Milyen intézkedéseket tett II. József az egységes birodalmi kormányzás kialakítására?
6. Milyen nemzetiségek éltek Magyarországon és Erdélyben a 18. század második felében? Miért nem lehetett a magyar az általánosan használt nyelv?
7. Miért nem koronáztatta meg magát II. József? Mely társadalmi csoport jogait akarta korlátozni ezzel?

II. József volt a Habsburg–Lotharingiai-dinasztia első uralkodója. Trónörökösként beutazta a birodalmat, többször megfordult Magyarországon és járt a szomszédos országokban is. Már 1765-től Mária Terézia társuralkodója lett, de csak 1780-ban követte anyját a trónon. Önmagát az állam első hivatalnokának tekintette, akinek feladata az alattvalók boldogulásának biztosítása. Célja a birodalom egységes kormányzásának kialakítása és a gazdaság felzárkóztatása volt. Az ehhez szükséges **reformokat a rendek bevonása nélkül** akarta megvalósítani. Nem koronáztatta meg magát, hogy ne kelljen felesküdnie a rendi alkotmányra, hiszen **a magyar nemesség kiváltságait is fel akarta számolni**. Az egységes kormányzás érdekében összevonta a kormánysszerveket, a megyéket az újonnan szervezett kerületek alá rendelte, és **1784-ben a németet tette az egész birodalomban hivatalos nyelvvé**.

II. József
1780–1790

II. JÓZSEF RENDELETEI

201.1. Habsburg–Lotharingiai II. József (1780–90)

II. JÓZSEF REFORMJAI

EGYHÁZ	KÖZIGAZGATÁS	TÁRSADALOM
Sajtórendelet A cenzúra világi ellenőrzése		
1781 Türelmi rendelet	A kormányzat átszervezése	
A placetum regium és a főkegyúri jog megújítása	1784 Nyelvrendelet	1785 Jobbágyrendelet
Szekularizációs rendelet. A plébániák számának növelése	Népszámlálás (A nemesekre is kiterjedt)	Büntető törvénykönyv A rendi különbségeket nem vette figyelembe.
A papnevelés állami irányítása	Kerületek szervezése	Földbirtokalapú adózás (Nem lépett hatályba.)
	Kataszteri felmérés	

SZ6. Bírálatok, hacsak nem gúnyiratok, bárkit érjenek is, az ország fejedelmétől az utolsóig, különösen akkor, ha a szerző a maga nevét kinyomatja s ezáltal a dolog valóságára felől jótállást vállal magára – nem tilthatók el, mert minden igazságszerető embernek örülnie kell, ha az igazság ezen az úton tudomására jut. (Sajtórendelet, 1781)

SZ7. Vallási türelem annyit jelent, mint megengedni, hogy hivatalokban alkalmazható legyen, földbirtokot szerezhessen, ipart űzhessen és polgár lehessen vallási különbség nélkül mindenki, aki erre alkalmas, és hasznára van az államnak. **(II. József levele Mária Teréziához)**

SZ8. [...] legyen szabad [...] az ágostai és helvét hitvallásúaknak [lutheránusoknak, kálvinistáknak], avagy a görög szertartású nem egyesülteknek, [görög keletieknek] magánimaházakat [...] felépíteni, [...] szabadon meg kell nekik engedni ezenkívül azt is, hogy lelkészeket és tanítókat alkalmazzanak, [és] nemcsak ezekben a magánimaházakban végezhessek el minden vallási gyakorlatukat, de elláthassák betegeiket is. **(Tűrelmi rendelet, 1781)**

202.1. VI. Pius Bécsben – a „fordított Canossa-járás”

SZ9. Először: A Jobbágyság állapotát annyiban, a mennyiben a Parasztok ennél fogva eddig elé örökös kötelesség alá vettve és a földhöz kötve voltak, jövőre teljességgel eltöröljük, és azt akarjuk, hogy ebben az értelemben a jobbágy nevezettel tovább ne éljenek: következésképpen minden Parasztokat, akár mely nevezet és vallásbéliek legyenek, jövőre magok személyekre nézve lakásokat szabadosan változtatható emberekké tesszük, és mindenütt olyanoknak tartani parancsoljuk, maga a Természet Törvénye és a köz Jó azt kívánván.

Másodszor: Azt akarjuk, hogy minden Parasztnak szabad legyen maga kedve szerint, Földös Úrnak engedelmével is házasodni, Tudományoknak és Mesterségeknek tanulásra magát adni, s azokat akárhol gyakorolni. [...]

Negyedszer: Minden paraszt ember maga ingó Javait és Keresményit, [...] szabadon eladhatja, ajándékozhatja, megcserélheti, elzálogosíthatja. **(Jobbágyrendelet, 1785)**

SZ10. Királynak csak azért adják méltóságát,
Hogy híven őrizze népe bátorságát.
Hogy továbbra vigye országa széleit,
És hogy boldoggá tegye nemzeteit. [...]
Mi is megkívánjuk ország törvényével,
Hogy fejed ragyogjon koronánk fényével,
Hogy esküvést mondjál régi szokásinkra,
Sok vérrel vásárolt szabadságainkra. [...]
(Ányos Pál: Kalapos király)

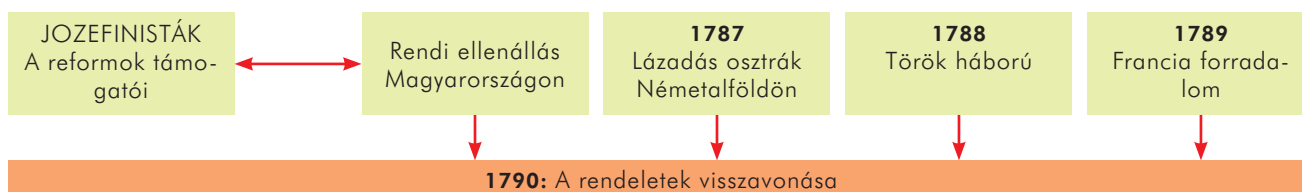

202.2. Magyar főnemesi pár díszruhában

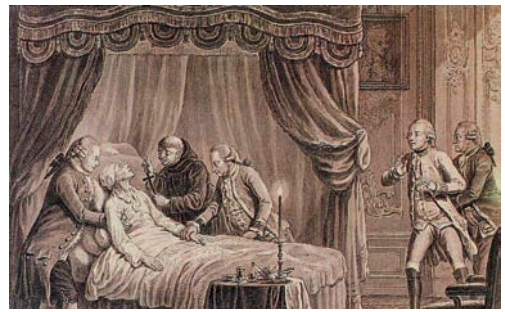
A II. József politikájával való szembenállás a magyaros öltözködésben is megnyilvánult.

SZ11. A mostani és bizonyára még várható újítások hasznáról vagy haszontalanságáról engem [...] elméletek nem győzhetnek meg. [...] A magyar alkotmány természete olyan, hogy másként nem, csak hatalmi szóval javítható meg. [...] Hogyan feltételezhetnénk a nemesekről, hogy vélt jogukat [...] feladják vagy mérsékeljék? Hogyan várhatnánk el a nemességtől, hogy jelenlegi előnyös helyzetében elfogadja, hogy a parasztot természettől fogva ugyanazok a jogok illetik meg, mint őt, és hogy csak akkor lesz szilárdan megalapozva az állam alkotmánya, ha attól a paraszt előnyt remélhet? [...] Ha tudom, hogy kormányzati formánk természetes ellenségességet jelent a nemesség és a nem nemesek között, [...] akkor kötelességem minden lehetségest megtenni, hogy minden embertársamat természetes jogaihoz segítssem. **(Hajnóczy József levele Forgách Miklósnak a jozefinus reformokról, 1785)**

II. JÓZSEF POLITIKÁJÁNAK KUDARCA

SZ12. Ilyen körülmények között semmit sem ér a fél tett. Én tehát hogy egyszer s mindenkorra elejét vegyem a magyar és erdélyi rendek minden elgondolható, a méltányosságnak csak a színével is bíró panaszának, minden uralkodásom alatt kelt általános rendeletet és intézkedést eltörölök, s őket azon állapotba visszahelyezem, melyben Őfelségének, a boldogult császárnénak halálában voltak. Ebből csak a toleranciapátenst, az új lelkesrendezésre vonatkozó intézkedéseket, végre a jobbágyokra vonatkozót veszem ki. A koronát és az ország [...] [koronázászeit], mihelyt a budai Várban lesz számukra illő hely, oda kell átvinni. (II. József rendeleteinek visszavonását elrendelő utasítása, 1790)

203.1. II. József a halálós ágyán

SZ13. Az önimádattól elvakult nemzet most azzal hízeleg magának, hogy a tőle való félelem készítette a fejedelmet erre a lépésre, és megnyirbált jogaiért az eredetinel is nagyobbak megkaparintásával igyekszik kárpótolni magát: a gyakorlatban tehát most lerombol minden intézményt, anélkül, hogy megvizsgálná, vajon jók vagy rosszak-e, elég annyi, hogy ezek Józsefnek, a kalapos királynak az újításai: el tehát velük. [...] Mint a pestistől, úgy félnek minden idegentől, minden újítástól, mindentől, ami német. A magyar csak maradjon magának. Láttuk, mi volt akkor, és megint az lesz: bamba, embergyűlölő, önző. [...] Ezek a rosszul értelmezett hazafiság gyümölcsei. (A jozefinista Czadray István levele Őz Pálhoz, 1790)

8. Milyen állami területeket érintettek II. József reformjai? Foglald össze az idézett rendeletek tartalmát!
9. Mely rendeleteivel korlátozta II. József a katolikus egyház befolyását? Mi volt az uralkodó célja?
10. Hogyan mutatkozott meg a felvilágosodás szellemisége a türelmi rendeletben? Miért nem kellett kiterjeszteni a türelmi rendeletet az Erdélyi Fejedelemségre?
11. Hogyan változtatta meg a jobbágyok helyzetét? Változtatott-e a rendelet a jobbágy-földesúr viszonyon?
12. Milyen intézkedésekkel akarta felszámolni II. József a nemesség privilégiumait?
13. Hogyan reagáltak a rendek József reformjaira? Kik voltak a jozefinisták?
14. Milyen külpolitikai események befolyásolták II. József belpolitikáját?

Trónra lépve II. József először a katolikus egyház befolyását korlátozó intézkedéseket hozott. A **cenzúrát kivette az egyház kezéből**, és enyhítette annak szigorát. **Türelmi rendeletével** a Magyar Királyságban egyenjogúvá tette a görögkeleti és a protestáns felekezeteket a római katolikkal. Megújította a **főkegyúri jogot** és a **placetum regiumot** (királyi tetszvényjog), ezzel növelve az állam ellenőrzését az egyház felett és korlátozva a pápa egyházi befolyását birodalma területén. Elrendelte a nem tanító és nem gyógyító **szerteszeregek feloszlását**, de az állami kézbe vett vagyonukat a plébániák számának növelésére és a papképzésre fordította, aminek segítségével bevonta az alsó papságot a társadalmi reformok végrehajtásába. VI. Pius pápa sikertelenül próbálta meg rábírní egyházpolitikai rendeleteinek visszavonására.

Az 1785-ben Magyarországon is bevezetett **jobbágyrendeletben** eltörölte az örökös jobbágytársadalmat. Szabad költözési, tanulási és pályaválasztási jogot biztosított a parasztnak, akik vagyonukkal is rendelkezhettek. A jobbágyrendelet azonban a jobbágy-földesúri viszonyt érdemben nem érintette. A házak és birtokok összeírásával a **nemesség megadóztatását készítette elő**, de ezt már nem tudta megvalósítani.

II. József politikája a Magyar Korona országaiban a rendek ellenállását váltotta ki. A katolikus egyház és a nemesség sérelmezte kiváltságainak megsértését, az intézkedések bevezetésének abszolutisztikus módját. Az uralkodó politikájának azonban voltak támogatói is, a jozefinisták, akik belátták a reformok szükségességét. Ők hivatalt is vállaltak az uralkodó törekvéseinek megvalósítása érdekében.

A németalföldi ellenállás, a francia forradalom és betegsége hatására **1790-ben rendeleteinek nagy részét visszavonta**, de a türelmi, a jobbágy és az alsó papságra vonatkozó rendeletek halála után is érvényben maradtak.

Türelmi rendelet

jobbágyrendelet

ÖSSZEGZÉS

- II. József egységes, központosított kormányzatot hozott létre.
- Komplex társadalmi reformokat kívánt végrehajtani.
- Halála előtt rendeleteit – három kivétellel – visszavonta.

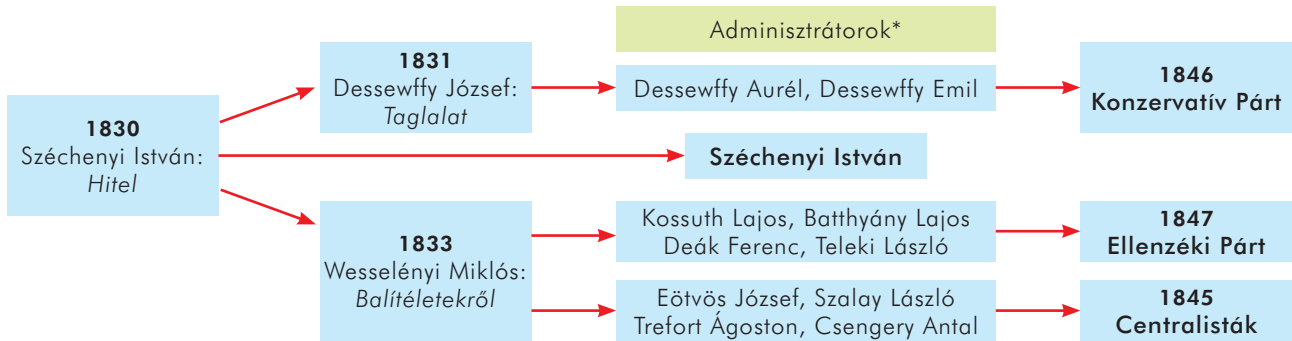
12. A REFORMKOR POLITIKAI CSOPORTJAI (7.1)

1. Kik voltak a reformkor legismertebb magyar politikusai?

2. Milyen politikát folytatott az udvar a magyar országgyűlésekkel szemben az 1830-as és 1840-es években?

POLITIKAI PÁRTOK ÉS PROGRAMOK

A POLITIKAI PÁRTOK ÉS CSOPORTOK KIALAKULÁSA A REFORMKORBAN

*adminisztrátorok: 1845-től a bécsi kormányzat által a megyékbe kinevezett hivatalnokok. Feladatuk a megyegyűléseken a konzervatív, reformellenes irányzat támogatása volt.

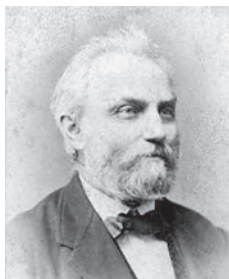
230.1. gróf Dessewffy Aurél (1808–1842)

◀ Dessewffy József fia, 1825-ben kötött barátságot Széchenyi Istvánnal és Wesselényi Miklóssal. 1833-tól a főrendiház tagjaként vett részt az országgyűléseken. Létrehozta a fontolva haladók csoportját, amely politikailag az udvar és a reformellenzék között helyezkedett el. Korai halála után öccse, Emil lett a konzervatívok egyik vezetője.

521. A vélemény szabadságának a köztanácskozások külön nemeiben minden irányban biztósítása, az úrbéri viszonyok kiegyenlítésének könnyítése, a katonai élelmezés ügye, büntető törvénykönyv és börtönjavítás, a polgári törvénykezési rend megigazítása, az ország anyagi közsükségeinek fedezése, a megyei igazgatás javítása, a királyi városok országgyűlési szavazata s belső szervezeti hiányainak javítása, a nemesi birtokviszonyok célszerűbb rendezése, a földbirtoknak nyújtandó olcsó és könnyű hitel, a hon vám- és kereskedési ügye, bányatörvénykönyv, egyesületek és társulatok iránti intézkedések. **(Dessewffy Emil gróf körlevele)**

230.2. Szalay László (1813–64)

230.3. Trefort Ágoston (1817–88)

230.4. Csengery Antal (1822–80)

◀ A kortársak nevezték őket centralistáknak. Szerintük a meyerendszer állt a reformok útjában. Politikaelméleti írásaikban megfogalmazták a polgári parlamentarizmus elveit: felelős kormányt, a népképviselői törvényhozás által ellenőrzött végrehajtó hatalmat, valódi helyhatósági önkormányzatokat kívántak létrehozni.

230.5. báró Eötvös József (1813–1871)

◀ Az 1843–44-es országgyűlésen Batthyány Lajos mellett a főrendi ellenzék egyik vezetője volt. Az 1847–48-as országgyűlésen nem vett részt, de a Batthyány-kormányban miniszteri tárcát kapott.

522. A meyerendszernek sok, főképp isten által szép szónoki tehetséggel megáldott barátai vannak; de vajon mi ellen fogunk legtöbb panaszt hallani [...] Nemde, a megyék ellen? A jobbágy leginkább azon terhekről panaszkodik, melyek általok rovattak rá; a polgár az ipar hátramaradását bennök keresi; a hazafi szomorúan felsóhajt, hogy a legüdvösebb törvények, melyekért annyira küzdött, egyes megyék hanyagsága által meghiúsítottak. [...] Nálunk a szabadság eszméjének legferdebb felfogása következtében a megyét nem az országgyűlésnek alárendelt, hanem vele egyenjogú hatalomnak tekintik; a törvényhozás a megyékre nem bír semmi befolyással, a megyék ellenben utasításaik által a törvényhozást saját kívánataik orgánumává teszik. Ily körülmények közt természetes, hogy a törvényhozás hatásköre mindig szűkebbre szoríttatik. **(Eötvös József: Reform, 1846)**

231. gróf Teleki László
(1811–61)

< Erdélyi protestáns főnemesként a Batthyány vezette főrendi ellenzékhez tartozott, a Védegyelet alelnöke volt.

Az Ellenzéki Kör elnökeként részt vett az Ellenzéki Párt megalapításában.

SZ3. [...] kötelességünknek tartjuk nyilván s világosan kijelölni azon tárgyak főbbjeit, miknek minél előbbi létrehozását, [...] a hon javára múlthatatlanul szükségesnek hisszük. Ezek a következők:

a) A közterhekbeni osztakozás. Mire nézve az eddig egyedül adózott nép terheinek megkönnyítését főbb kötelességünknek ismerjük; [...] de az ország közszükségeinek eddig el nem látott fedezésénél a célok országgyűlési meghatározását, számadást és felelősséget föltétlenül kötjük.

b) A honpolgárok nem nemes osztályainak, mindenek előtt pedig a királyi városoknak és szabad kerületeknek, képviselőlet alapján, úgy törvényhozási, mint helyhatósági jogokban való részesítése.

c) A törvény előtti egyenlőség.

d) Az úrbéri viszonyoknak kármentesítés mellett kötelező törvény általi megszüntetése, [...] az örökváltság, a status közbejöttével, országos eszközésbe vétethessék.

e) Az ősiség eltörlésével a hitel és birtokszerzés biztosítása. Minden előlépést, mely e célokhoz közelebb vezet, a nélkül, hogy a jövődjö kifejlődést megkötné, elfogadunk. [...] Nem fogunk mi ezen működésünkben soha megfeledezni azon viszonyokról, melyek közöttünk s az ausztriai örökös tartományok között a Pragmatica Sanctio értelmében fennállanak; de szorosán ragaszkodunk az 1790-ki X. törvénycikkelyhez is, melynek világos rendeletében az esküvel szentesített fejedelmi szó biztosítja nemzetünket: hogy „Magyarország szabad ország, s egész törvényhozási rendszerében független; tehát semmi más országnak vagy nemzetnek alá nem rendelt”. Nem akarjuk mi hazánk érdekeit az összes monarchia egységének s biztos fennállhatóságának érdekeivel ellentétbe hozni; de más részről törvénnyel; igazsággal s méltányossággal ellenkezőnek tartjuk, midőn Magyarország érdekei bármely egyes tartományok érdekeinek jogtalanul alárendeltetnek, mint ez az ipar s kereskedési viszonyainkra nézve már hosszú időtől fogva folytonosan történik. (**Ellenzéki Nyilatkozat, 1847**)

3. Milyen intézkedéseket tett az udvar a reformtörekvések elfojtására a megyékben 1844 után?

4. Milyen politikai csoportosulások jöttek létre 1846–1847-ben? Jellemezze a törekvéseiket!

5. Mi volt a centralisták legfőbb törekvése? Milyen államszervezet kialakítását tartották szükségesnek?

6. Miért tartották a fennálló megyerendszert a reformok gátjainak?

7. Milyen reformjavaslatokat tartalmazott az Ellenzéki párt programja, az Ellenzéki nyilatkozat?

8. Hogyan képzelték Magyarország és Ausztria közjogi viszonyát?

Az 1843–44-es országgyűlés után az udvar Magyarországon és Erdélyben bevezette az **adminisztrátori rendszert**, hogy a további reformokat megakadályozza. Az udvarból kiküldött hivatalnokok az ellenzék gyengítése érdekében támogatták a konzervatív politikusokat, akik 1846-ban megalapították a **Konzervatív Pártot**.

Az ellenzék is kialakította a maga politikai csoportosulásait. A **centralisták**, köztük Eötvös József, hatékony polgári alkotmányos államot akartak létrehozni. Az ő programjukban szerepelt a népképviselői törvényhozás által ellenőrzött felelős kormány felállítása, a megyék helyett pedig valódi helyhatósági önkormányzatokat akartak. 1847-ben megalakult az **Ellenzéki Párt**. Deák Ferenc az **Ellenzéki Nyilatkozatban** foglalta össze a párt politikai programját, mely a reformkor fontos követeléseit tartalmazta: a **közteherviselést**, a **törvény előtti egyenlőséget**, a **népképviselőlet** bevezetését az országgyűlési választásokon, az **ősiség eltörlését**, valamint az állami kárpótlással megvalósítandó **kötelező örökváltságot**, a jobbágyfelszabadítást. Magyarország alkotmányos igényeinek megfogalmazása mellett az örökös tartományokban is megvalósítandó alkotmányos rendben látták annak biztosítékát, hogy a *Pragmatica Sanctio* és az 1791. évi 10. törvénycikk mindkét fél érdekeit figyelembe véve érvényesül.

centralista
Eötvös József

Deák Ferenc

népképviselőlet
jobbágyfelszabadítás

ÖSSZEGZÉS

- A bécsi udvar a konzervatívokra támaszkodva akadályozta a reformerek törekvéseit.
- A reformellenzék fő alakjai Széchenyi István, Wesselényi Miklós, Kossuth Lajos, Deák Ferenc, Batthyány Lajos és Eötvös József voltak.
- Az *Ellenzéki Nyilatkozat* megszövegezésével létrejött a teljes polgári átalakulás végleges programja.

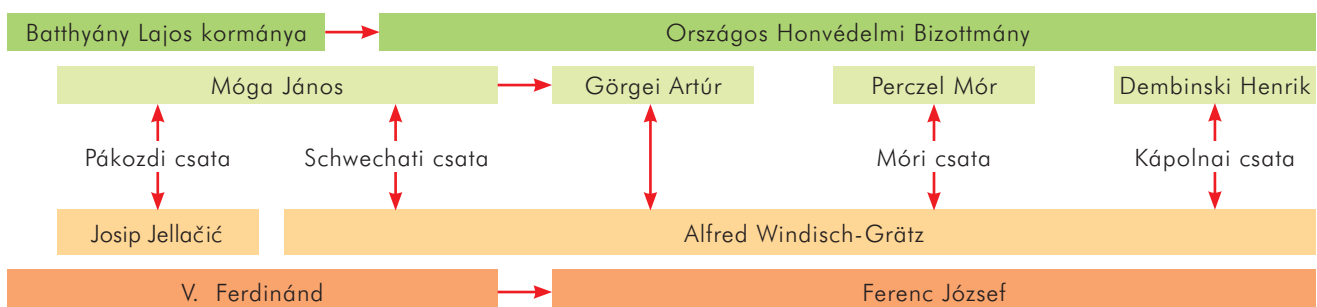
18. Az 1848-1849-es szabadságharc (7.4) (E.7.3) (E.7.4)

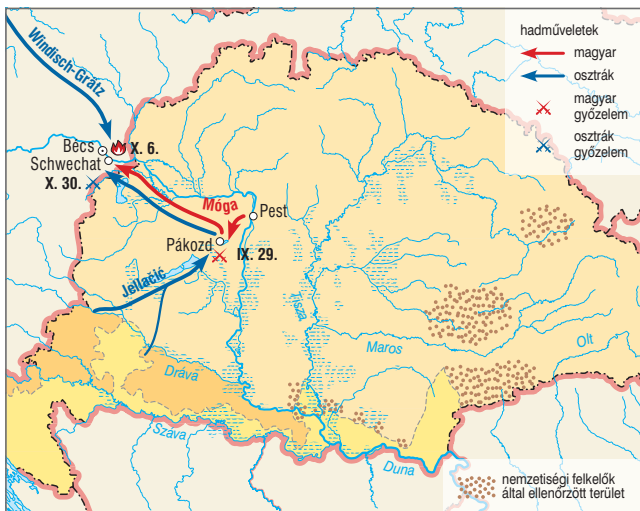
1. Mit jelent a „népek tavasza” kifejezés? Milyen eszméramlatok játszottak főszerepet a korszakban?
2. Gyűjtsd össze az udvar és a magyar kormány politikáját befolyásoló tényezőket!

A PÁKOZDI GYŐZELEM ÉS A KÁPOLNAI VERESÉG

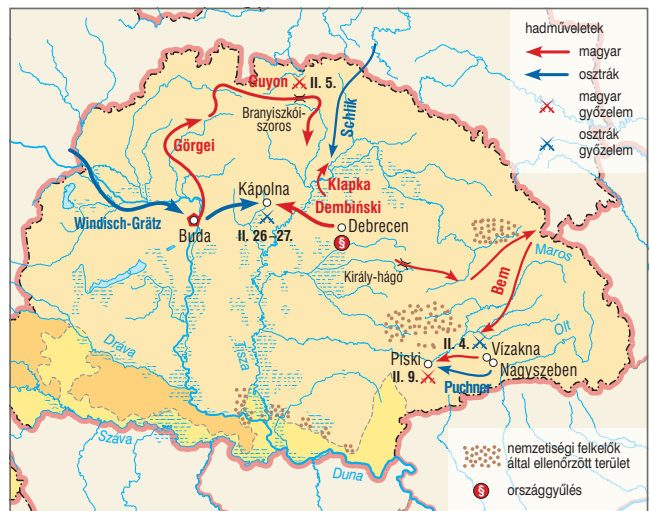
Végrehajtó hatalom	Az eseményeket alakító tényezők	
1848. április–október Batthyány Lajos kormánya	1848. szeptember: A Jellačić horvát bán vezette császári csapatok átlépték a Drávát, megkezdődött a Magyarország elleni katonai fellépés. A pákozdi csatában a magyar seregek Móga János altábornagy vezetésével megállították Jellasicsot. 1848. október: Az udvar feloszlatta a magyar országgyűlést, a magyarokat nyílt lázadóknak tekintette. Kitért a második bécsi forradalom, az udvar Olmützbe menekült.	
1848. október–1849. május Országos Honvédelmi Bizottmány (OHB)	A magyar seregek Schwechatnál csatát vesztek. A szerbek szembefordultak a magyar kormánnyal.	A románok a császárnak esküdtek hűséget. Császári csapatok foglalták el Erdélyt.
	A magyar országgyűlés az OHB-t bízta meg a végrehajtó hatalom gyakorlásával, elnöke Kossuth Lajos lett. 1848. december: Olmützben államcsínnyel Ferenc Józsefet ültették a trónra. Franz Schlik Galícia felől támadt, Klapka György megakadályozta, hogy Tokajnál átkeljen a Bodrogon. Windisch-Grätz fősege nyugatról megkezdte támadását Buda felé. 1849. január: Az OHB és az országgyűlés Debrecenbe költözött.	
	Windisch-Grätz bevonult a fővárosba. Görgei Vácon át a bányavárosok felé vonult, magára vonva Windisch-Grätz figyelmét, majd keletre, a Tisza irányába indult.	
	1849. február: Guyon Richárd a Branyiszközi-hágó elfoglalásával utat nyitott Eperjes, Kassa és az Alföld irányába. Lehetővé vált a magyar csapatok egyesítése. A Délvidékről a csapatokat a Tiszántúlra, az összpontosítás helyszínére rendelték. A magyar sereg Kápolnánál csatát veszített.	1849. március: Bem bevette Nagyszeben. Erdély felszabadult.
	1849. március: Ferenc József kiadta az olmützi oktrojált alkotmányt. Ebben a végrehajtó hatalmat gyakorló császárt és minisztereit nem kötelezte alkotmányos garancia az alkotmány betartására. 1849. április–május: A tavaszi hadjárat győztes csatái ellenére az ellenség bekerítése és megsemmisítése nem sikerült. A magyar sikerek hatására Ferenc József minisztertanácsa az orosz segítségkérés mellett döntött. 1849. ápr. 14.: Az országgyűlés Debrecenben kimondta a magyar függetlenséget és a Habsburg-ház trónfosztását.	
1849. május–augusztus Szemere Bertalan kormánya	1849. máj. 1.: Kossuth Lajos kormányzóelnök lett. Kossuth kinevezte a Szemere-kormányt. Orosz–osztrák támadás indult meg Magyarország ellen. 1849. augusztus: Görgei Aradra, Dembinski Temesvárra vezette seregét, a két magyar fősege egyesítése nem történt meg. A temesvári csatát a magyarok elvesztették. Kossuth a katonai és polgári hatalmat Görgeire ruházta. 1849. aug. 13.: Görgei és serege a világosi síkon Rüdiger orosz tábornok előtt letette a fegyvert. 1849. okt. 2.: Az utolsó ellenálló erőd, Komárom megadta magát.	

KATONAI ÉS POLITIKAI VISZONYOK 1848. SZEPTEMBER–1849. FEBRUÁR

249.1. A szabadságharc eseményei 1848 nyaratól novemberéig

249.2. A szabadságharc eseményei 1848 decemberétől 1849 februárjáig

SZ1. Szeptember 29-e kiszámíthatatlan következesű nap: e csata [a pákózdai csata] döntött hazánk sorsa felett, nemzeti önállásunk első alapköve tegnap tétetett le, az elestek vérével erősítve, minden ármány és viharok ellen. **(Nemzetgyűlési biztosok szeptember 30-i jelentése)**

SZ2. A lázadó csordákat, melyeket Kápolnánál iszonyú mennyiségben találtam fel, szétvertem, és nagyrészt megsemmisítettem, [...] egyedül a csapatok kitűnő szelleme és vitésége, a tábornokok célirányos vezetése, kitűnő tüzerségünk hatékony tüzelése tudott mindenütt úrrá lenni a jelentős túlerő felett. [...] Remélem, néhány nap alatt hatalmamba kerítem Debrecent, a pártütés fészket. **(Windisch-Grätz jelentése Olmützbe az udvarnak)**

249.4. A piski győzelem, 1849. február 9.

A piski győzelem után Puchner Nagyszébenbe húzódott vissza, Bem pedig kiszorította Karl Urban ezredes csapatait Bukovinába

249.3. A kápolnai csatavesztés, 1849. február 27.

SZ3. Bem Vizaknánál február 4-én súlyos vereséget szenvedett, nyugat felé vonult vissza. Szászvárosnál csatát vállalt, de veszített. Puchner Piski és Déva között akarta bekeríteni Bem csapatait, akinek újabb veresége Erdély elvesztését jelentette volna.

SZ4. Szükségem van a hídra, vagy el akarok esni. Ne fuss, magyar, ne fuss magyar! Nincs híd, nincs haza! **(Bem, a piski csatában)**

3. Miért volt szükség az önvédelem szervezésére?
4. Hol került sor nemzetiségi felkelésre a magyar szabadságharccal szemben?
5. Melyek voltak a szabadságharc első szakaszának jelentős csatái? Hol születtek magyar győzelmek?
6. Miért nem lépett fel közvetlenül a bécsi udvar a magyarokkal szemben?
7. Hogyan alakult Erdélyben a hadi helyzet?
8. Milyen következménye volt a kápolnai csatavesztésnek?

Jellačić
1848. szept. 29.
Pákozd
Windisch-Grätz

1848 szeptemberében a Bécs által támogatott horvát bán, Jellačić, seregével Magyarország ellen támadt, ezzel elkezdődött a **szabadságharc**. **1848. szeptember 29-én**, a **pákozd** csatában Móga János megállította Jellasics előnyomulását. Az udvar fellépését a magyarok ellen a második bécsi forradalom kitörése hátráltatta. A bécsi forradalmat **Windisch-Grätz** leverte, majd **Schwechatnál** az osztrák határt átlépő magyar sereget is legyőzte. 1848 őszén a szerbek, a románok és a szászok a császáriak oldalára álltak, ami elősegítette **Erdély császári kézre kerülését**.

Ferenc József

A Batthyány-kormány felbomlása után 1848. október 8-án Kossuth Lajos elnökletével az **Országos Honvédelmi Bizottmány** vette át a végrehajtó hatalmat. 1848 decemberében V. Ferdinándot **Ferenc József** váltotta a trónon.

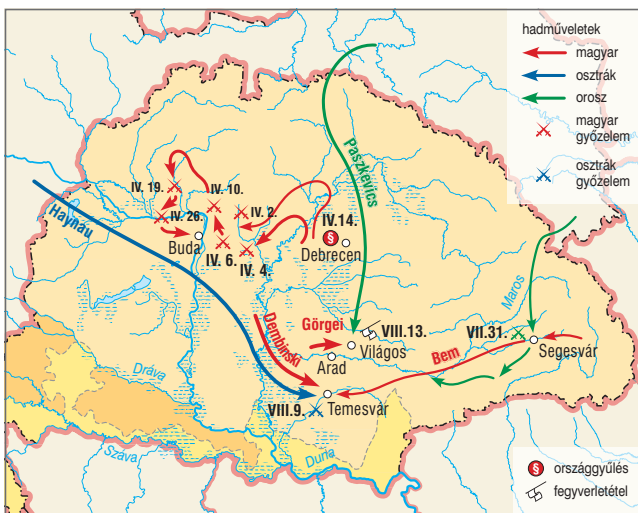
Görgei Artúr

Megindult a császári seregek újabb támadása Magyarország ellen. A magyar főszereg vezére, **Görgei Artúr** visszavonulással tartalékolta csapatai erejét, ám ez a **főváros feladásával** járt. 1849 elején az országgyűlést és a kormányt **Debrecenbe** költöztették át. Görgei a feldunai hadtesttel északra, Vác felé indult. A **téli hadjárat** során a bányavárosokon keresztül keleti irányba mozgatta seregét. A magyar **csapatok** összehívását, Görgei Artúr, Klapka György, Aulich Lajos, Dembinski Henrik, Damjanich János seregeinek **összpontosításával** a **Tiszántúlon** hajtották végre. A magyar seregek ellentámadást indítottak, de az **1849. február 27-i kápolnai csatában vereséget** szenvedtek. Ennek hatására az udvar kiadta az olmützi alkotmányt a birodalom új berendezkedéséről.

Bem József

1849 tavaszára a **Piskinél** és **Nagyszebennél** aratott győzelemnek köszönhetően **Bem József** felszabadította Erdélyt.

A TAVASZI HADJÁRAT SIKEREI ÉS A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE

250.1. A szabadságharc eseményei 1849 márciusától augusztusáig

SZ5. Mi, a magyar álladalmat törvényesen képviselő nemzetgyűlés, midőn jelen ünnepélyes nyilatkozatunk által Magyarországot elidegeníthetlen természetes jogaiba visszahelyezve minden hozzá tartozó részekkel és tartományokkal egyetemben az önálló független európai státusok sorába iktatjuk, s a hiszsegő Habsburg–Lotharingeni-házat Isten és világ előtt trónvesztettnek nyilatkoztatjuk: [...]

4. Az ország jövő kormányrendszerét minden részleteiben a nemzetgyűlés fogja megállapítani, addig pedig, míg ez a fentebbi alapelvek nyomán megállapítható, az országot egész egyetemes kiterjedésében a nemzetgyűlés minden tagjainak egyajkú felkiáltásával s közmegegyezésével kinevezett kormányzóelnök, Kossuth Lajos fogja a maga mellé veendő miniszterekkel úgy saját magának, mint az általa nevezendő minisztereknek személyes felelősségük és számadási kötelezettségük mellett kormányozni. (A függetlenség kimondása, 1849. április 14.)

SZ6. Ausztria az európai hatalmi egyensúly legfontosabb eleme, [...] védőbástya az idegen beavatkozás ellen. [...] Európa politikai függetlensége és szabadsága véleményem szerint Ausztriának mint európai nagyhatalomnak a fennmaradásához és területi épségéhez van kötve. (Palmerston, Nagy-Britannia külügyminiszterének parlamenti beszéde, 1849. július 21.)

SZ7. [...] Az oroszok tömeges betörésével a tanácstalanság a honvédelem dolgában egyszerre nyilvánvalóvá lett [...]. Az osztrákok imént megkezdett támadó hadjárata valószínűleg szakadatlanul győzelmes lesz, ha elmulasztjuk a Komáromnál kínálkozó kedvező alkalmat arra, hogy őket legalább még egyszer védekezni kényszerítsük – mielőtt az oroszok ezt megghiúsítják. Szilárd elhatározásom, hogy egyedül a főhadssereggel Komáromnál maradok, [...] azon a reményen alapult, hogy [...] támadó visszacsapásaink az osztrákok ellen az ország egyetlen pontján sem lehetnek erőteljesebbek, mint éppen Komáromnál. (Görgey Artúr: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben)

SZ8. Polgárok! Magyarországnak eddigi ideiglenes kormánya nincs többé. A kormányzó és a miniszterek ma hivatalaikról s a kormányról önként lemondottak. E körülmény által kényszerítve, a katonai főparancsnokság mellett ma a polgári hatalmat is ideiglenesen átvettem. Polgárok! Mindent, mit súlyos helyzetünkben hazánkért tenni lehet, megteszek, harccal vagy békés úton, akként, amint a szükség fogja parancsolni; mindenesetre úgy, hogy a már annyira megfeszített áldozatok könnyíttessenek, az üldözések, kegyetlenkedések és gyilkosságok megszüntessenek. [...] Óaradon, augusztus 11-én, 1849. Görgey Artúr (Görgey Artúr: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben)

SZ9. [...] megkezdődött a „fegyverletétel ceremóniája”. A gyalogosok, miután tisztelegtek, szomorúan levették magukról hadfelszerelésüket, és puskájukat gúlákba állították. A katonák búcsúzás közben sírtak és megcsókolták ezredzászlójukat. A huszárok, megállítván lovukat, megölelték azokat, és zokogva búcsúztak tőlük. Karabélyuktól ugyanilyen keserűséggel váltak meg. Ezután Rüdiger gróf, törzskarának kíséretében, Görgei seregeihez lépett, s üdvözölvén őket, megkezdte szemléljüket. Kimondhatatlanul megindító volt e rendjét megőrzött erős, harcképes seregnek a látványa. E sereg ugyanis néhány hónapja Ausztria számára még félelmetes volt, s most itt állt fegyvertelenül, magát sorsának megadva, és mint a halálraítélt, várta az ítélet végrehajtását. [...] A katonák szomorú pillantással kísérték bennünket, a tisztek fejüket lehajtva sírtak.

Amint a gróf eltávolodott, Görgei lovával serege elé lépett. Tisztjei és katonái azonnal körülvették. Beszélni kezdett volna, hogy utoljára köszöntse seregét, de egy hangot sem tudott kipréselni magából. Végül tompa zokogás tört fel mellől, mire az egész hadsereg, levegőjét betöltő „Éljen Görgei!” kiáltással, könnyezve válaszolt vezérének, kihez őszintén ragaszkodott. Az egyik tiszt előjött, hogy a többiek nevében szóljon volt tábornokához, de nem volt ereje ahhoz, hogy zokogását visszatartsa, s csak annyit tudott kiejteni: „Isten veled, Görgei!” „Isten veled, Görgei!” – ismételte az egész hadsereg. **(Drozdov segédtsízt visszaemlékezése, 1849. augusztus 13.)**

9. Mi volt a tavaszi hadjárat célja? Sikerült-e megvalósítani az elképzeléseket?
10. Milyen bel- és külpolitikai következményei voltak a tavaszi hadjáratnak?
11. Hogyan viszonyultak az európai hatalmak a magyar ügyhöz? Milyen szerepet szántak a Habsburg Birodalomnak?
12. Melyik nagyhatalomtól kért segítséget a Habsburg uralkodó?
13. Milyen haditervet készített Görgei a túlerővel szembeni harcra? Mi valósult meg belőle?
14. Mi történt a polgári kormányzattal a szabadságharc végén?
15. Hol és mikor került sor a magyar csapatok fegyverletételére?

1849 áprilisában bontakozott ki az összpontosított magyar haderő ellentámadása az osztrákok ellen, a **tavaszi hadjárat**. Az ellenség főeregének bekerítése és megsemmisítése nem sikerült, de a hadjárat győzelmek sorozatát hozta. Az **1849. április 6-i isaszegi** győzelemmel visszafoglalták az ellenségtől a Duna–Tisza közét. A tavaszi hadjárat eredményeként az osztrák fősereg Bécs felé hátrált, az ország nagy része felszabadult. A magyar csapatok **1849. május 21-én visszafoglalták Budát**. A tavaszi hadjárat hatására Ferenc József osztrák császár **katonai segítséget** kért **I. Miklós orosz cártól**. A tavaszi hadjárat belpolitikai következményeként **1849. április 14-én** Debrecenben az országgyűlés a **Függetlenségi Nyilatkozatban** kimondta Magyarország függetlenségét és a **Habsburg-ház trónfosztását**. Mivel a Habsburg Birodalom az európai erőegyensúly részeként Oroszország ellensúlya volt, Nagy-Britannia és az európai hatalmak többsége nem akarta szétbomlasztani. Ezért Magyarország függetlenségét nem ismerték el. Az ország államformáját nem tisztázták, államfője **kormányzóelnök**ként **Kossuth Lajos** lett. Az OHB lemondása után **Szemere Bertalan** alakított új kormányt.

1849 nyarán nyugatról osztrák, észak felől és Erdély irányából orosz csapatok támadtak az országra. A magyar haditerv értelmében az ellenséges seregeket külön-külön, egyesülésük előtt lehetett volna megverni. **Görgei** az osztrákok elleni ellenállás központjának a jól védhető **komáromi erődöt** javasolta, de a haditanács Aradnál akarta összpontosítani a magyar csapatokat. Miután Erdélyben, a **segesvári** csatában Bem **vereséget** szenvedett az oroszoktól, a főerők az utolsó, a **temesvári csatát** is elveszítették.

Kossuth Lajos a polgári és katonai hatalmat Görgeire ruházta, aki az ellenállás értelmetlenségét belátva **1849. augusztus 13-án Világosnál letette a fegyvert**. Ezzel az 1848–1849-es magyar szabadságharcot az orosz–osztrák túlerő leverte.

tavaszi hadjárat
1849. április 6.
Isaszeg

1849. május 21.
Debrecen
1849. április 14.
Függetlenségi
Nyilatkozat

Szemere Bertalan

Világos
1849. aug. 13.

ÖSSZEGZÉS

- Az 1848. szeptember 29-i pákozdi győzelem volt a magyar szabadságharc első katonai sikere.
- A honvédelem megszervezését Kossuth Lajos vezetésével az OHB irányította.
- 1849 áprilisában zajlott a tavaszi hadjárat, a magyar csapatok győzelemsorozata.
- A képviselőház kimondta az ország függetlenségét és a trónfosztást.
- A magyar szabadságharcot az ellenséges túlerő leverte.

TARTALOMJEGYZÉK

Útmutató a könyv használatához	3
--------------------------------------	---

I. A kora újkor története

A nagy földrajzi felfedezések	6
Az Európán kívüli civilizációk és a gyarmatosítás	10
A földrajzi felfedezések gazdasági hatásai	14
A reformáció irányzatai	18
A katolikus megújulás és a barokk	24
Franciaország a 16–17. században	28
Spanyolország	32
A harmincéves háború	36
Franciaország XIV. Lajos korában	40
Anglia a kora újkorban	44
Az alkotmányos monarchia kialakulása	48
Az alkotmányos monarchia (Forráselemzés)	52
Kelet-Európa és a Balkán a 16–17. században	54
A tudományos világkép átalakulása	58
Összefoglalás	62

II. Magyarország a kora újkorban

A központosított monarchia szétesése Magyarországon	66
A mohácsi vész és az ország három részre szakadása	70
A Magyar Királyság és a Török Hódoltság	74
Az Erdélyi Fejedelemség a 16. században	78
A végvárrendszer	82
A várháborúk	84
A reformáció és a katolikus megújulás	88
A Bocskai-felkelés	92
Az Erdélyi Fejedelemség virágkora	94
Rendi küzdelmek a 17. század második felében	98
Gazdaság és társadalom a 16–17. században	102
A török kiűzése és Magyarország új berendezkedése	106
A Rákóczi-szabadságharc	110
A szatmári béke (Forráselemzés)	114
Összefoglalás	118

III. A polgári átalakulás kora

Hatalmi viszonyok Európában a 18. században	122
A felvilágosodás	124
A felvilágosult abszolutizmus	128
Az USA kialakulása	130
Az USA alkotmánya (Forráselemzés)	134
Franciaország a 18. században	138
A francia forradalom	140
Az Emberi és polgári jogok nyilatkozata (Forráselemzés)	144
Az alkotmányos monarchia válsága	148
A francia alkotmányok	154
A napóleoni háborúk	156

A Szent Szövetség Európája	160
A mezőgazdaság forradalma	162
Az iparosodás első szakasza	164
Az iparosodás következményei	168
Eszmék a 19. században	172
A népek tavasza	176
Latin-Amerika a 18–19. században	180
Összefoglalás	182

IV. A polgárosodás kezdetei Magyarországon

A Magyar Korona országai a 18. században	186
A magyar államszervezet működése	188
Demográfiai és etnikai változások a 18. században	192
Mária Terézia reformjai	196
II. József reformjai	200
A rendi nacionalizmus kora	204
Gazdasági változások a 18–19. században	206
Az átalakuló társadalom	210
Kultúra és művelődés a 18–19. században	216
Széchenyi István	222
A reformkor	226
A reformkor politikai csoportjai	230
Kossuth Lajos	232
A Kárpát-medence népeinek nemzeti ébredése	236
A pozsonyi országgyűlés és a pesti forradalom	240
Az áprilisi törvények (Forráselemzés)	242
A Batthyány-kormány intézkedései	246
Az 1848–1849-es szabadságharc	248
Összefoglalás	252
Habsburg uralkodók családfája	254
Európai uralkodók családfája	256
Francia uralkodók családfája	257
Idegen szavak jegyzéke	259
Fogalomjegyzék	261
Tartalomjegyzék	262